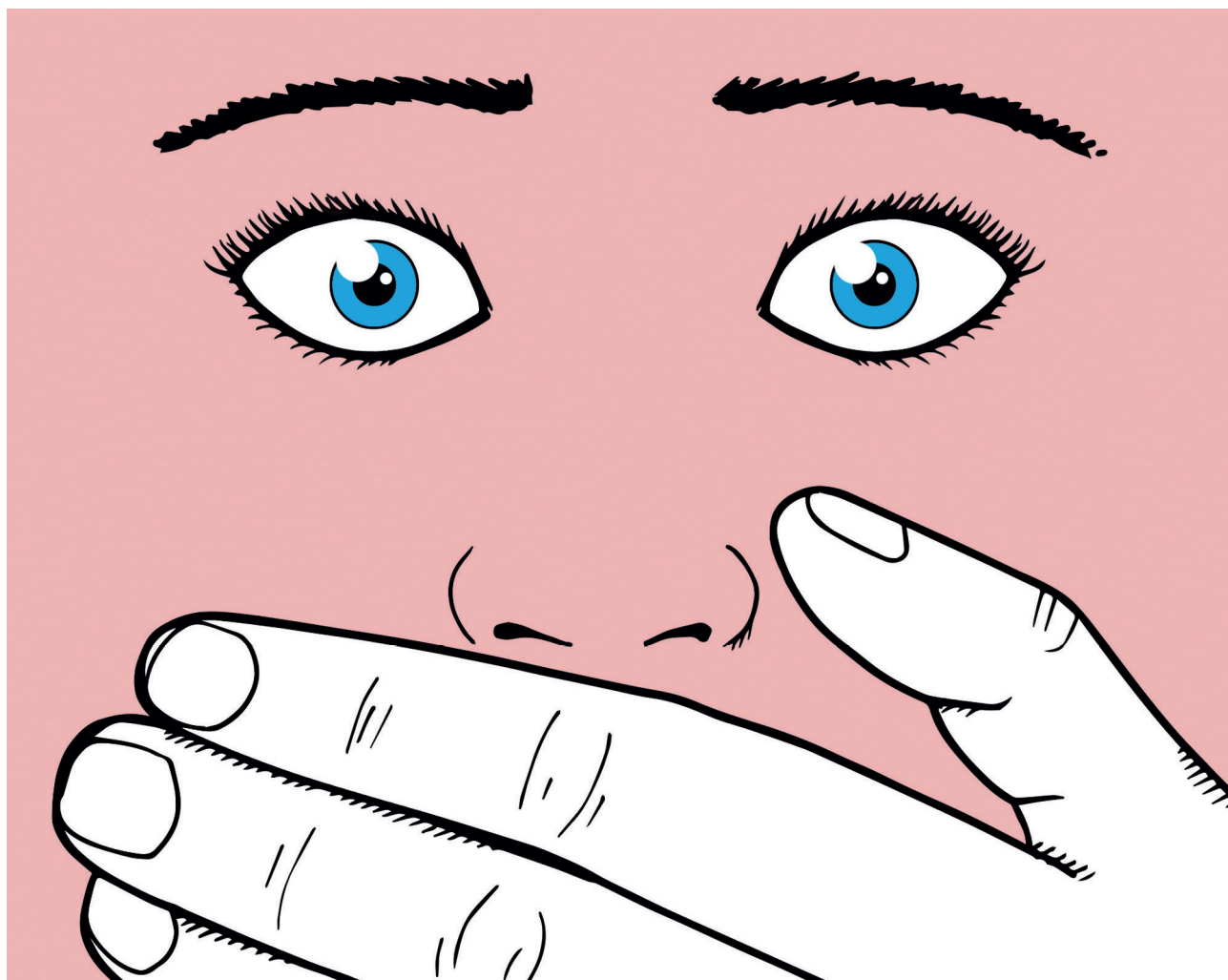




association pour la prévention de la torture
asociación para la prevención de la tortura
association for the prevention of torture



Занҳои маҳбус: роҳнамо барои мониторинги нигаронидашудаи гендерӣ



Ҳуҷҷати таълимии манбаъвӣ барои мониторинги ҷойҳои маҳрум сохтан аз озодӣ

Нашри дуюм

Нашрияи Қоидаҳои стандартӣ ҳадди аққали муносибат бо маҳбусонро, ки соли 2015 таълифи назар карда шудааст (Қоидаҳои Нелсон Мандела), дар бар мегирад

Занҳои маҳбус: роҳнамо барои мониторинги нигаронидашудаи гендерӣ

Ислоҳоти байналмилалии маҳбасҳо ва Иттиҳод оид ба пешгирии шиканча ба Томрис Атабай (Tomris Atabay) барои таҳияи санади мазкур изҳори сипос менамоянд.

Ҳуҷҷати мазкур дар доираи лоиҳаи Ислоҳоти байналмилалии маҳбасҳо - «Тақвияти институтҳо ва зиёд намудани иқтидори ҷомеаи шаҳрвандӣ дар мубориза бар зидди шиканча дар нӯҳ кишвари ИДМ», дар ҳамкорӣ бо Иттиҳод оид ба пешгирии шиканча ва бо дастгирии молиявии воситаи Аврупои оид ба рушди демократия ва ҳуқуқи инсон ва Ҳукумати Британияи Кабир, таҳия шудааст.

Наشري такрорӣ ва таҷдиди ҳуҷҷати мазкур бо мақсади дар он илова намудани Қоидаҳои стандартӣ ҳадди аққали муносибат бо маҳбусон, ки соли 2015 таҷдиди назар карда шудааст (Қоидаҳои Нелсон Мандела) бо дастгирии молиявии Ҳукумати Британияи Кабир имконпазир шуд.

Тарҷумаи ҳуҷҷати мазкур бо дастгирии Ҳазинаи демократии СММ дар доираи лоиҳаи «Мустаҳкам намудани волоияти қонун дар Қирғизистон, Тоҷикистон ва Ўзбекистон» омода карда шудааст.

Муҳтавои ҳуҷҷати мазкур масъулияти истисноии Ислоҳоти байналмилалии маҳбасхонаҳо мебошад ва ба ҳеҷ ваҷҳ наметавонад мавқеи Иттиҳоди Аврупо, Ҳукумати Британиаи Кабир ё Ҳазинаи демократияи СММ маҳсуб ёбад.

Азназаргузаронии бемаҳдуд, маърузакунӣ, таҷдид кардан ва тарҷумаи тамоми ҳуҷҷат ё қисмҳои он иҷозат дода шудааст, аммо на барои фурӯш ё истифода бо мақсади тиҷорат. Ворид намудани ҳама гуна тағйирот ба матн ин наشري бояд бо розигии Ислоҳоти байналмилалии маҳбасҳо амалӣ карда шавад. Истинод ба Ислоҳоти байналмилалии маҳбасҳо ва маводи мазкур ҳангоми иқтибос овардан ҳатмист. Дархостҳо тариқи суроғаи электронии publications@penalreform.org ирсол карда шаванд.

Ороиши матн дар муқова - Чон Бишоп, дар асоси тасвири аввалина, ки аз ҷониби Яра Кассем таҳия шудааст.

Ислоҳоти байналмилалии маҳбасҳо (Penal Reform International)
60–62 Commercial Street
E1 6LT Лондон, Британияи Кабир

Тел: +44 (0) 20 7247 6515
Суроғаи электронӣ: publications@penalreform.org www.penalreform.org

Иттиҳод оид ба пешгирии шиканча (Association for the Prevention of Torture)
PO Box 137
CH-1211 Женева 19 Швейтсария

Тел: +41 (22) 919 21 70
Эл.почта: apt@apt.ch
www.apt.ch

© Penal Reform International 2013

Наشري дуюм © Penal Reform International 2015. Аввалин бор соли 2013 ба нашр расонида шудааст. Ислоҳоти байналмилалии маҳбасҳо (PRI) созмони Ҳайриҳукумати мустақил мебошад, ки дар ҷавоб ба мушкилотҳои дар соҳаи адолати судии ҷинодар тамоми ҷаҳон ҷойдошта тадбирҳои одилона, самаранок ва мутаносибро таҳия ва пешбарӣ менамояд.

Мо чораҳои алтернативиро нисбат ба ҳабс, ки ба тавонбахшии ҳуқуқвайронкунандагон мусоидат мекунамд пешбарӣ менамоем, аз ҷумла ба риояи ҳуқуқи шахсони дар ҳабс қарор дошта ба муносибати одилона ва башардӯстона. Мо баҳри роҳ надодан ба шиканча ва бекор кардани ҷазои қатл баромад намуда, кори мо ба таъмини муносибати одилона ва муносиб бо занону кудаконе, ки бо қонун дар муҳолифат омадаанд, равона шудааст.

Айни замон мо барномаҳоро дар Шарқи Наздик ва Африқои Шимолӣ, дар давлатҳои Африқоидар ҷануб аз Сахара, Аврупои Шарқӣ, Осиёи Марказӣ ва Қафқози Ҷанубӣ амалӣ намуда, бо шарикони худ дар Осиёи Ҷанубӣ кор мекунем.

Барои гирифтани ахбори ҳармоҳаи электронии мо, лутфан дар суроғаи зерин худро бақайд гиред: www.penalreform.org/keep-informed.

Мундариҷа

Муқаддима	4
Чаро ташкилотҳои мониторингиро зарур мебошад, ки ба ин масъала диққат зиҳир намоянд?...	7
Концепсия	8
1. Масъалаҳои гендерӣ ва баҳисобгирии омилҳои гендерӣ	8
2. Таъйин ва зуроварӣ нисбат ба занон	9
Омилҳои хавф ва чораҳои коҳиш додани онҳо	11
1. Омилҳои муайяне, ки дорои хавфи баланд мебошанд	11
a. Омилҳои иҷтимоӣ	11
b. Омилҳои ҳуқуқӣ	11
2. Вақти муайяне, ки дорои хавфи баланд мебошад	12
a. Изоляторҳои нигоҳдории муваққатӣ ва изоляторҳои тафтишотӣ	12
b. Ҳамлу нақли маҳбусон	13
3. Сиёсат ва равандҳои муайяне, ки ба хавфи баланд ва расонидани зарари ҷисмонӣ ва равандаҳо мебошанд	14
a. Кафолатҳои номуносиб ва баҳодиҳи ҳангоми ворид гардидан	14
b. Хусусият ва доираи муоинаи тиббӣ	14
c. Ҳаби яқояи мардон ва занони маҳбус	14
d. Амалнамудани назорат аз ҷониби кормандони ҷинси мард / муҳити омехтаи ҳайати кормандон	17
e. Сиёсат ва амалияи гузаронидани кофтукоб	18
f. Ҳаби яқнафара / изоляторҳои интизоми	19
g. Истифодаи номувофиқ ва беасоси воситаҳои маҳдудкунӣ	21
h. Сатҳи нокифоягии таъминоти гендерӣ, гигиенӣ, ҷинсӣ ва лавозимоти репродуктивӣ дар ҳифзи саломатӣ	22
i. Таъмини номуносиби имконияти алоқа бо оила	23
j. Қарорҳои беасос дар бораи ҷудо кардани кӯдакон аз нигоҳубини модарон дар маҳбус	24
k. Ба ҳаби гирифтани ба хотири муҳофизат	25
4. Гурӯҳҳои алоҳидаи занони дар хавфи баланд қарордошта	26
a. Духтарон	26
b. Қурбонии хариду фурӯши одамон ва кормандони индустрияи ҷинсӣ	27
c. Занҳои ба табobati саломатии рӯҳиниёзманд	27
d. Дигар гурӯҳҳои махсусан осебпазири занон	28
Ташкилотҳои мониторингӣ барои ҳалли ин масъалаҳо кадом таҳассусро бояд дошта бошанд?	29
Адабиётӣ тавсияшаванда	30

Муқаддима

Ҳуҷҷати мазкур барои ташкилотҳои мониторингӣ, ки баҳодиҳии берунаро дар қойҳои маҳрум сохтан аз озодӣ мегузаронанд, пешбинӣ шудааст. Дар ҳуҷҷат сухан дар бораи хавфҳое, ки занҳои аз озодӣ маҳрумшуда дучор мегарданд ва мавриди шиканча ва муносибати бераҳмона қарор мегиранд, инчунин дар барои чораҳое, ки ҷиҳати кам кардани ин хатарҳо андешида мешаванд меравад. Диққати асоси дар ҳуҷҷат ба вазъи занҳои маҳбус дар низоми адлияи ҷиной дода мешавад. Аммо, сарфи назар аз хусусияти муҳокимаҳо, ин ҳолатҳо дар бисёр ҳолатҳо ва ба андозаи баробар якхел нисбати занҳои аз озодӣ маҳрумшуда дар заминаҳои гуногун, ба монанди муассисаҳои психиатрӣ ва марказҳои боздошти муҳоҷирон, истифода бурда мешаванд.

Дар ҳуҷҷат танҳо ба масъалаҳои марбут ба занон диққат дода мешавад. Дар ин ҷо он хавфҳое, ки мардон бо он дучор мешавад, ки метавонанд ба зӯрварихҳои марбут ба гендерӣ ба рӯ шаванд, хусусан онҳое, ки барои нақшҳои гендерии¹ аз ҷиҳати иҷтимоӣ қабулшаванда бинобар тамоюли ҷинсӣ ё шахсияти онҳо номувофиқ доништа мешаванд, баррасӣ намешаванд. Дар ин ҳуҷҷат таҳлили хатарҳои мушаххасе, ки бо лесбиянҳо, ҳамҷинсгароҳо, бисексуалҳо ва трансгендерҳо (маҳбусони ЛГБТИ), ки аз озодӣ маҳрум карда шудаанд, ба таври умум гузаронида намешавад, зеро чунин ақида вучуд дорад, ки ин мавзӯ бояд алоҳида баррасӣ карда шавад. Ҳуҷҷат инчунин хатарҳоеро, ки занон дар ҳаёти шахсӣ ё дар ҷомеа рӯ ба рӯ мешаванд, баррасӣ намекунад, ҳарчанд ин робитаҳо байни заминаи васеъ (ҷомеа) ва қойҳои маҳрум сохтан аз озодӣ аз сабаби робитаи мураккаби ин мафҳумҳо ба таври кофӣ ба назар гирифта шудаанд. Мехостам бовар кунам, ки бо ин роҳ мо метавонем дарки мақсадноки мушкилиҳоеро дарёбем, ки зоҳир намудани диққатро талаб мекунад.

Қабули Қоидаҳои СММ оид ба муносибат бо занҳои маҳбус ва чораҳои ҷазо барои занҳои ҳуқуқвайронкунанда, ки ба маҳрум сохтан аз озодӣ вобастагӣ надоранд (Қоидаҳои Бангкок)² қадами муҳим ба пеш дар қисмати эътирофи эҳтиёҷоти махсуси гендерии занҳо дар системаи адолати судии ҷиноятӣ ва кафолат додани воқуниш ба хавфи муносибати бераҳмона ва истифодаи шиканча нисбати занон мебошад. Қоидаҳои Бангкок нишондиҳандаи асосии мақомоти мониторингӣ барои иҷрои уҳдадорихҳои онҳо вобаста ба занони дар ҳабс қарордошта мебошанд³.

Аммо, банди 14 «Муқаддима»-и Қоидаҳои Бангкок муқаррар мекунад, ки: «Қисми 1 ин қоидаҳо нисбати идоракунии умумии муассисаҳо нисбати ҳамаи гурӯҳҳои заноне, ки аз озодӣ маҳрум карда шудаанд, новобаста аз он, ки нисбати онҳо парвандаи ҷиной ё шахрвандӣ оғоз шудааст, ва ё онҳо танҳо таҳти тафтишот қарор доранд ё аллакай суд шудаанд, инчунин занҳое, ки мавзӯи «чораҳои беҳатарӣ» ё чораҳои ислоҳии аз ҷониби судьяҳо таъиншуда мебошанд» равона карда шудааст. Илова бар ин, қабули Қоидаҳо имконияти таъмини заминаи иттилоотӣ ҷиҳати фарогирии гендерии занони дар ҳабс қарордошта фароҳам овард⁴. Масалан, дар принципҳои роҳбарикунандаи Раёсати Комиссариати олии СММ оид ба гурезаҳо дар бораи меъёрҳо ва стандартҳои боздошти шахсони паноҳҷӯянда, ба муқаррароти Қоидаҳои Бангкок истинод оварда мешавад⁵.

Ташкилотҳои мониторингӣ ҳангоми истифодаи Қоидаҳои Бангкок ҳамчун дастурамал дар кори худ бояд дар назар дошта бошанд, ки хатарҳое, ки занҳо дар маҳбасҳо⁶, зачастую являються в более широком смысле дучор мешаванд одатан ба маънои васеъ инъикоскунандаи норасоии фаҳмиш, ғаразҳо ва амалияи таъбизӣ дар ҷомеа мебошад. Дар муқаддимаи Стратегияи

¹ Ниг. Мулоҳизаҳои тартиботи умумии №2 Кумитаи СММ зидди шиканча CAT/C/GC/2, 24 январӣ соли 2008, 6.22.

² Аз ҷониби АГ СММ 21 декабри соли 2010 қабул шудааст A/RES/65/229.

³ Зеркумита оид ба пешгирии шиканча (ЗПШ) ба Қоидаҳои Бангкок дар як қатор ҳисоботҳои вобаста ба давлатҳо истинод оварда, ба давлатҳои дахлдор тавсия дод, ки чораҳои ҳифозот ватаъмини шароитимусоиди нигоҳдорӣ дар маҳбасҳо ба Қоидаҳои Бангкок мутабиқат кунанд. Ниг. Ба ҳисоботи ЗПШ вобаста ба Шри-Ланка, 8 декабри соли 2011, CAT/C/LKA/CO, б. 14; CAT, ҳисобот вобаста ба Беларусия, 7 декабри соли 2011, CAT/C/BLR/CO/4, б. 20.

⁴ Бояд зикр кард, ки дар Қоидаҳои Бангкок хавфҳои мушаххас, ки бо онҳо маҳбусони ЛГБТИ рӯ ба рӯ мешаванд ба назар гирифта намешавад. Ниг. PRI/ APT, ЛГБТИ-и аз озодӣ маҳрумшуда: чорҷӯба барои мониторинги пешгирикунанда (LGBTI persons deprived of their liberty: a framework for preventive monitoring), Нашрияти дуюм, 2015 сол.

⁵ UNHCR, «Ба роҳбарияти РКОГСММ вобаста ба истифодаи омилҳо ва стандартҳо нисбат ба дастгиркуни ва дар ҳабс нигоҳ доштани гурезагон ва шахсони паноҳҷӯ», соли 2012. Дастури 9.3, саҳ. 37. <http://www.unhcr.org/505b10ee9.html>

⁶ Дар ҳолатҳое, ки калимаи «маҳбас» истифода мешавад, он маънои ҳама қойҳои дар ҳабс нигоҳ доштанро дорад: ИВС, СИЗО ва ИК, ки дпр онҳо маҳкумшудагон нигоҳ дошта мешаванд.

таҷдидшуда ва чораҳои амалӣ оид ба барҳам додани зӯроварӣ нисбати занон дар соҳаи пешгирии ҷинояткорӣ ва адолати ҷиноятӣ омадааст: «Зӯроварӣ нисбати занон аксар вақт бо арзишҳои иҷтимоӣ, фарҳанг ва амалия ғифз ва дастгирӣ карда мешавад. Низоми адлияи ҷиноӣ ва қонунгузорон низ зери таъсир чунин арзишҳо қарор дошта, бинобар ин на ҳама вақт зӯроварӣ нисбати занҳоро ба монанди дигар шаклҳои зӯроварӣ баррасӣ менамоянд...»⁷.

Ҳамин тариқ, занҳое, ки зери хавфи баланди муносибати бераҳмона ва истифодаи шиканча дар ҷойҳои маҳрум сохтан аз озодӣ қарор доранд, ҳамчун мушкилот танҳо бо тамаркуз ба муассисаҳои шакли пӯшида ҳал кардан имконнопазир мебошад. Аксар вақт сабабҳои решагии осебпазирии занонро дар маҳбас метавон берун аз ҷаҳони маҳбас пайдо намуд, гарчанде ки дараҷаи чунин осебпазирӣ дар маҳбасҳо хеле меафзояд.

Илова ба осебпазирии махсуси занон ба шиканча ва муносибати бераҳмона, алахусус зӯроварӣ дар асоси гендерӣ, бояд дар назар дошт, ки занон инчунин эҳтиёҷоти гендериро доранд, ки дар маҳбасҳо кам эҳсос карда мешаванд (масалан, эҳтиёҷоти махсуси тиббӣ) ё ин ки онҳо дар ҳақиқат ҳангоми дастгиршавӣ зиёдтар шудаанд (масалан, оилаҳо метавонанд занро рад кунанд, агар ӯ ба сабаби доғи марбут ба ҳабси занон ба маҳбасхона ба бадномӣ (стигма) гирифта шавад). Кӯдакони занони маҳбус як масъалаи дигаре мебошад, ки омӯзиши минбаъдaro бо назардошти он ки занон одатан сарпарастони асосӣ ҳастанд ва метавонанд ба кӯдакони нигоҳубиншуда зарари назаррас расонанд, агар кӯдакон аз модарони ҳабсшуда ҷудо шаванд. ё агар онҳо бо модарони худ дар маҳбас нигоҳ дошта шаванд, тақозо мекунад. Дар робита ба ин, зарурати андешидани чораҳо оид ба таъмини манфиатҳои беҳтарини кӯдакон ва наврасон ва афзалият ба чораҳои алтернативии нисбат ба ҳабс карданро дар ҳолати занони ҳомила ва занони кӯдакдор тибқи Қоидаҳои Бангкок ба таври васеъ эътироф карда шуд⁸.

Дар баъзе ҳолатҳо, ба назар нагирифтани хусусияти гендерӣ ва эҳтиёҷоти махсуси занон метавонад ҳамчун муносибат ё ҷазои бераҳмона, ғайриинсонӣ ё таҳқирунандаи шаъну шараф ҳисобида шавад ва ё ба муносибати бераҳмона, ғайриинсонӣ ё таҳқирунандаи шаъну шараф табдил ёбад. Дар робита ба ин, Зеркумита оид ба пешгирии шиканча ва дигар намудҳои муносибат ва ҷазои бераҳмона, ғайриинсонӣ ё таҳқирунандаи шаъну шараф (ЗПШ) чунин қайд кард, ки: «Ҳаҷми қорҳои пешгирикунанда калон буда, ҳама гуна вайронкунии ҳуқуқҳои шахсони аз озодӣ маҳрумшуда ва беэътино мондашударо дар бар мегирад ва метавонад ба шиканча ё дигар намудҳои муносибат ва ҷазои бераҳмона, ғайриинсонӣ ё таҳқирунандаи шаъну шараф табдил ёбад⁹». Зеркумита тавсия медиҳад, ки чунин муносибати васеъ низ дар қори Механизми Миллии Пешгирикунанда (ММП) инъикос карда шавад¹⁰.

Мувофиқи ваколати худ, ММП бояд доимо вазъи кунунии масъалаи вобаста ба муносибат бо шахрвандони аз озодӣ маҳрумшударо бо мақсади ғифзи онҳо аз шиканча ва дигар намудҳои муносибат ва ҷазои бераҳмона, ғайриинсонӣ ё таҳқирунандаи шаъну шараф баррасӣ намояд. ММП ваколатдор аст, ки ба мақомоти дахлдор оид ба беҳтар кардани муносибат ва шароити шахсони аз озодӣ маҳрумшуда ва пешгирии шиканча ва дигар намудҳои муносибат ва ҷазои бераҳмона, ғайриинсонӣ ё таҳқирунандаи шаъну шараф бо назардошти стандартҳои дахлдори Созмони Милалӣ Муттаҳид, аз ҷумла манзури пешниҳоду эродҳо ба санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ (СМХ) амалкунанда, ё лоиҳаҳои онҳо дар ин замина¹¹. Қайд кардан муҳим аст, ки ташрифҳо ба ҷойҳои маҳрумӣ аз озодӣ ба ММП имконият медиҳанд, ки маълумотро аз дасти аввал дастрас кунанд, аммо ин танҳо қадамҳои аввалини стратегияи пешгирикунанда мебошанд. Барои гузоштани саҳми назаррас ба беҳбудӣ устувор, пешниҳод карда мешавад, ки ба ММП зарур аст, ки аз қорҷӯбаи далелҳои дар ҷойҳои дар ҳабс нигоҳ доштан ошкоршуда барои муайян кардани сабабҳои эҳтимолии ин мушкилот берун равад¹².

⁷ A/RES/65/228, Замима, б. 3.

⁸ Ниг. Кумитаи қоршиносони африқоӣ оид ба ҳуқуқҳо ва неқӯаҳволии кӯдак, Мулоҳизаҳои тартиботи умумии №1 (вобаста ба моддаи 30 Хартиаи африқоӣ оид ба ҳуқуқҳо ва неқӯаҳволии кӯдак) «Кӯдакони шахсони (волидон ва парасторон) дар ҳабс ва маҳбас қарордошта», 2013 сол.

⁹ ЗПШ, Якумин ҳисоботи солони (аз феврал соли 2007. то март соли 2008), CAT/C/40/2, 14 майи соли 2008, б.12.

¹⁰ Протоколи факултативӣ ба роҳбарияти СММ вобаста ба истифодаи Конвенсияи зидди шиканчанашриҳои таҷдидгардида, Донишқадаи байниамерикой оид ба ҳуқуқи инсон (ДБХИ), Иттиҳод оид ба пешгирии шиканча (ИПШ), (2010) саҳ. 28 <http://www.apt.ch/content/files/res/opcat-manual-english-revised2010.pdf>.

¹¹ Протоколи факултативӣ ба Конвенсияи зидди шиканча ва дигар намудҳои муносибат ва ҷазои бераҳмона, ғайриинсонӣ ё таҳқирунандаи шаъну шараф (OPCAT), Мод.19.

¹² Роҳнамо оид ба амалиномаи Протоколи факултативӣ (OPCAT Implementation Manual), Нашрият таҷдидгардида, op. cit. саҳ.234.

Ҳадафи ҳуҷҷати мазкур аз кумак ба ташкилотҳои мониторингӣ, аз ҷумла ММП барои ба таври муассир ба инобат гирифтани омилҳои гендерӣ дар фаъолияти онҳо, муайян кардани хатари мушаххаси мавриди шиканча ва муносибати бераҳмона ва ҳолатҳои мушаххасе, ки боиси зиёд шудани чунин хатарҳо мешаванд, инчунин ҷи гуна чораҳо ҷиҳати пешгирии шиканча ва муносибати бераҳмона нисбати занон дар ҳама ҷойҳои маҳрумӣ аз озодӣ андешидан зарур аст, иборат мебошад. Ба ташкилотҳои мониторингӣ таъсис дода мешаванд, ки ин ҳуҷҷатро барои инъикоси дурнамои гендерӣ дар фаъолияти мониторингии худ ва ҳангоми омода кардани ҳисоботи мавзӯӣ ё шарҳи вазъи занҳои дар ҳабс қарор дошта истифода баранд.

Чаро ташкилотҳои мониторингиرو зарур мебошад, ки ба ин масъала диққат зиҳир намоянд?

То имрӯз ба хатарҳои мушаххаси муносибати бераҳмона ва шиканча дар ҷойҳои маҳрум сохтан аз озодидиққати кам дода мешавад. Қўшишҳои коҳиш додани ҳодисаҳои зўроварӣ нисбати занон дар маҷмӯъ дар ҳаёти шахсӣ ё дар ҷамоатҳо амалӣкарда шудаанд, аммо дар баробари ин ба зўровариҳои гендерӣ, ки занон дар ҳаёти дучор мешаванд камтар диққат дода шудааст. Гарчанде ки истифодаи шиканча ва муносибати бераҳмона дар маҳбасҳо як масъалаи ҷиддӣ боқӣ мондаанд, тавачҷӯҳои гендерии ин мавзӯ то ҳол ба таври фаъол баррасӣ ё ифшо нашудааст.

Кумитаи зидди шиканча дар мулоҳизаҳои тартиботи умумии №2 худ дар ҳисоботҳои вобаста ба давлатҳо мавҷуд набудани маълумотро дар бораи чораҳо оид ба татбиқи Конвенсияи зидди шиканча нисбат ба занон қайд намуда, зикр кард, ки масъалаҳои гендерӣ омилҳои асосии пешгирии шиканча мебошанд¹³.

Баъзе ҳолатҳое, ки Зеркумита муайян кардааст, инҳоянд: истифодаи зўровариҳои ҷинсӣ ҳамчун шиканча, аз ҷумла нисбати шахсони трансгендерӣ; аҳамият надодан ба ҳуқуқҳои онҳо ба ҳифзи саломатӣ, аз ҷумла саломатии ҷинсӣ ва репродуктивӣ; ҳолати вазнини занони ҳомиладор ва фарзандони онҳо, ки якҷоя зиндагӣ мекунанд; риоя накардани қоидаҳои ҷудо нигоҳ доштани марду зан; набудани кормандони ҷинси зан дар маҳбасҳо; амалияи ҷалбкунанда, аз ҷумла кофтукови узвҳои маҳрамонаи бадан, инчунин истифодаи ҷунин равишҳо ба монанди таъсири оммавӣ; таъъиз дар дастрасӣ ба меҳнат, таҳсилот ва шаклҳои гуногуни фаъолиятҳои истироҳатӣ; муқаррар кардани маҳдудият дар иртибот бо ҳешовандон, аз ҷумла маҳдудият вобаста ба ташрифи аъзои наздики оила ва муошират бо фарзандон ҳамчун шакли ҷазо¹⁴.

Мақомоти мониторингӣ метавонанд дар пур кардани ин ҳолигӣ ва ташвиқи ҳукуматҳои худ ба ин раванд нақши назаррас дошта бошанд. Онҳо метавонанд тавассути баҳодиҳии омилҳои хавф дар ҷойҳои дар ҳаёти нигоҳ доштани занон, кафолатҳои ҳимояи онҳо аз ҷониби мақомот, агар онҳо мавҷуд бошанд ва инчунин тавассути машварати ҳукуматҳоро ҳаммаи фаъолони калидӣ мутобиқи муқаррароти Қоидаҳои Бангкок ва ба ин васила ҳифзи занҳоро аз зўроварӣ, муносибати бераҳмона ва истифодаи шиканча, беҳтар намоянд.

Мақомоти мониторингӣ метавонанд дар пур кардани ин ҳолигӣ ва ташвиқи ҳукуматҳои худ ба ин раванд нақши назаррас дошта бошанд. Онҳо метавонанд тавассути баҳодиҳии омилҳои хавф дар ҷойҳои дар ҳаёти нигоҳ доштани занон, кафолатҳои ҳимояи онҳо аз ҷониби мақомот, агар онҳо мавҷуд бошанд ва инчунин тавассути машварати ҳукуматҳоро ҳаммаи фаъолони калидӣ мутобиқи муқаррароти Қоидаҳои Бангкок ва ба ин васила ҳифзи занҳоро аз зўроварӣ, муносибати бераҳмона ва истифодаи шиканча, беҳтар намоянд.

Ҳангоми таҳлили хатарҳое, ки занон дучор мешаванд ва дар доираи фаҳмиши маҷмӯии корҳои пешгирикунанда, ташкилотҳои мониторингӣ инчунин метавонанд вазъиятҳоро берун аз далелҳои мавҷуда дар ҷойҳои маҳрумӣ аз озодӣ ошкор кунанд то ки сабабҳои эҳтимолии решаҳои мушкилотро муайян намоянд. Проблемаҳое, ки ҳангоми ташрифи онҳо ба муассисаҳои шакли пӯшида муайян карда мешаванд, метавонанд аз омилҳои беруна бошанд ва аз ин рӯ, ташкилотҳои мониторингӣ бояд таҳлили заминаҳои қонунгузорӣ, сиёсат ва амалия дар соҳаи адолати судии ҷиноятӣ дошта бошанд.¹⁵ Дар ин ҳуҷҷат якчанд намунаҳои ҷунин мисолҳои оварда шудаанд. Ҷамъаи намунаҳои таҳлили таҷдидгардида, ор. cit. саҳ. 235.

¹³ CAT/C/GC/2, 24 январи соли 2008, б. 22.

¹⁴ Ҳисоботи ҳаштуми ҳарсолаи Зеркумита оид ба пешгирии шиканча ва дигар намудҳои муносибат ва ҷазои бераҳмона, ғайриниссонӣ ё таҳқиқкунандаи шаъну шараф, 26 март соли 2015, CAT/C/54/2, б. 63.

¹⁵ Роҳнамо оид ба амалиномаи Протоколи факултативӣ ба Конвенсияи зидди шиканчаи СММ, Нашрияти таҷдидгардида, ор. cit. саҳ. 235.

КОНСЕПСИЯ

1. Масъалаҳои гендерӣ ва баҳисобгирии омилҳои гендерӣ

Тавре ки аз ҷониби СУТ муайян шудааст, истилоҳи «гендер» ба нақшҳои мушаххас, муносибатҳо, хислатҳои шахсӣ, муносибат, рафтор ва арзишҳои ҳаёт, ки ҷомеа барои мардон ва занон таъриф мекунад, дахл дорад¹⁶. Гарчанде ки «тобеъияти ҷинсӣ» -и инсон дар ҳамаи фарҳангҳо ҳамчун мард ё зан бо фарқиятҳои биологӣ муайян карда мешаванд, маъно ва дарки «тобеъияти ҷинсӣ» аз нигоҳи нақши гендерии инсон ҳамчун «мард» ё «зан» дар ҷомеа ҳамчун тамаддунҳои гуногун дар фарҳангҳои гуногун метавонад муайян карда шавад¹⁷. Дар мафҳумҳои иҷтимоӣ «нақши гендерӣ» ба хусусиятҳо ва рафторе, ки фарҳангҳои гуногун нисбати ҷинси шахс татбиқ мешаванд, тааллуқ дорад¹⁸.

Нобаробарии гендерӣ, дар миқёси гуногун, дар ҳар ҷомеа вучуд дорад ва занон дар бисёр соҳаҳои зиндагӣ нисбат ба мардон таъсири камтар доранд. Ин тавозуни нобаробар дар ҷомеаҳои мустақамтар карда мешавад, ки дар онҳо омилҳои дигар, ба монанди меъёрҳои фарҳангӣ ё динӣ, барои занон мақоми камтар доранд. Чунин номутавозунии таъсирот ва муносибатҳо ё эътиқодоти иҷтимоӣ-фарҳангӣ аксар вақт дар муҳити пӯшида шиддат мегиранд ва чун қоида тасвири оинаи ҷаҳони беруна буда, метавонад боз ҳам дақиқтар гардад.

Мафҳуми «қайди омилҳои гендерӣ» дар сиёсати забони Созмони Милали Муттаҳид аз лаҳзае, ки Шӯрои иқтисодӣ ва иҷтимоии Созмони Милали Муттаҳид (ШИИСММ) ба мувофиқа омада, истифода намудани «бақайдгирии мушкилиҳои гендериро дар ҳамаи стратегияҳо ва барномаҳои низоми СММ» дар соли 1997 оғоз шудааст. Шӯро қайди мушкilotҳои гендериро бо чунин тарз муайян менамояд: «Ҳамгироии мушкilotҳои гендерӣ дар равандҳои таҳлил, ташаккул ва мониторинги сиёсатҳо, барномаҳо ва лоиҳаҳо бо мақсади коҳиш додани нобаробарии гендерӣ»¹⁹.

Консепсияи қайди омилҳои гендерӣ дорои маънои калидӣ, ки дар сиёсат ва барномаҳои

қойҳои маҳрум сохтан аз озодистиғода мешаванд, мебошад. Дар шароити муҳити пӯшида, вақте ки нуқтаи назарҳо ва сохторҳои қудрати дар ҷомеа ба таври назаррас инъикос мешаванд, ҳисси ноумедӣ ва нотавонии занон шиддат мегирад. Дар айни замон, он метавонад парадоксали фаҳмида шавад, аммо эҳтиёҷоти гендерии занон дар маҷмӯи дар ҷомеа камтар эътироф карда мешавад, зеро дар қойҳои маҳрумӣ аз озодӣ мардон нисбат ба занҳо бартарӣ доранд ва сатҳи эътироф ва дарки онҳо камтар ба назар мерасад, ба истиснои эҳтимолияти онҳое, ки ба ҳомилдорӣ ва таваллуди кӯдак алоқаманди доранд.

Актuali шудани қайди омилҳои гендерӣ дар қойҳои маҳрум сохтан аз озодӣ як раванди тӯлонӣ аст, ки на танҳо тағир додани муносибат, сиёсат ва амалия дар ин қойҳо, балки барои ин тағироти васеъ дар байни ҷомеа ҷиҳати расидан ба дигаргуниҳои дарозмуддат, лозим мебошад. Аммо, тағир додани қонунҳо, қоидаҳо, сиёсатҳо, тартибот ва амалияҳои мушаххас метавонад ба ҳифзи занон аз шиканҷа ва муносибати бераҳмона таъсири назаррас ва фаврӣ расонад.

Дар ҳама ҳолатҳо, омӯзонидани кормандон оид ба манъи шиканҷа ва муносибати бераҳмона, гузаронидани тафтишоти мустақил оид ба шикоятҳо ва ба ҷавобгарӣ кашидани шахсони гунаҳгор барои ҷимояи ҳамаи ашхос дар маҳбасҳо, аз ҷумла занон, аз шиканҷа ва муносибати бераҳмона муҳим аст. Аз ин рӯ, ташкилотҳои мониторингӣ бояд имконияти ташкили таълими кормандони муассисаҳои шакли пӯшидаеро, ки дар онҳо занҳо нигоҳ дошта мешаванд дар асоси қоидаҳои Бангкок²⁰ ҳамчун роҳнамо барои ошкор намудани камбудӣҳо ва пешниҳоди тавсияҳо омӯзанд.

¹⁶ Ниг. <http://www.who.int/gender-equity-rights/understanding/gender-definition/en/>

¹⁷ Ann-Maree Nobelius (23 June 2004). 'What is the difference between sex and gender?'. Monash University. <http://www.med.monash.edu.au/gendermed/sexandgender.html>. <accessed 24 November 2015>.

¹⁸ 'What is the difference between sex and gender?' Monash University, op.cit.

¹⁹ E/1997/66, 12 юни соли 1997.

²⁰ Қоидаҳои Бангкок, Қоидаҳои 29 - 35.

2. Таъъиз ва зуроварйнисбат ба занон

Дар моддаи 1 Конвенсия дар бораи барҳам додани таъъиз нисбати занон (КБТЗ), истилоҳи «таъъиз нисбати занон» ҳама гуна фарқият, истисно ё маҳдудиятро дар асоси аломатҳои ҷинсӣ, ки ба заиф ё барҳам додани эътироф, истифода ва амалинамояи ҷониби занон, новобаста аз вазъи оилавии онҳо, ки дар асоси баробарҳуқуқии мардон ва занон, ҳуқуқ ва озодиҳои асосии инсон дар соҳаи сиёсӣ, иқтисодӣ, иҷтимоӣ, фарҳангӣ, шаҳрвандӣ ва ё дигар соҳаҳо асос ёфтаанд, дар назар дорад.

Шакли шадидтарини таъъиз, ки занон дучор мешаванд ин зуроварии гендерӣ мебошад, яъне зуроварӣ нисбати занон ва ё зуроварӣ нисбат ба як зан содир карда шуда, чунки он зан мебошад ё зуроварӣ, ки ба занон таъсири номуаносиб мерасонад.

Дар ин ҳо амалҳои дохил мешаванд, ки зарар ё азоби хусусияти ҷисмонӣ, рӯҳӣ ва ҷинсӣ, таҳдиди ҷунин амалҳо, маҷбуркунӣ ва дигар шаклҳои поймолкунии озодӣ мерасонанд²¹. Зуроварӣ дар асоси гендерӣ, вобаста аз вазъият ва табиати зуроварӣ ба мавриди таҳқир ва шиканча қарор гирифтани монанд мебошад. Яке аз шаклҳои ҷиддии зуроварии гендерӣ таҷовуз мебошад.

Занҳо метавонанд ба таҷовуз дар ҷойҳои маҳрум сохтан аз озодӣ ҳамчун як роҳи маҷбур кардан ҷиҳати ба даст овардани иқдор, таҳқири бадкунӣ ва ё танҳо ҳамчун имкони истифода аз ҳолати тамоман ноустуворашон, гирифтани шаванд. Таҷовуз инчунин метавонад дар шакли хизматрасониҳои ҷинсӣ сурат гирад, ки маҳбусони занро маҷбур мекунад дар ивази дастрасӣ ба баъзе ашёҳо ва имтиёзҳо ё истифодаи ҳуқуқҳои асосии инсонии онҳо таъмин кунанд. Ғайр аз ин, озори ҷинсӣ нисбати занҳо аз ҷониби маҳбусони мард ҷой дорад, ки баъзан бо мусоидати посбонҳои маҳбус сурат мегирад.

Он ба таври васеъ эътироф карда мешавад, аз ҷумла аз ҷониби гузоришгарони вежа оид ба масъалаҳои шиканча ва дар доираи таҷрибаҳои

судии минтақавӣ, ки таҷовуз дар худ далели шиканчаро дар бар мегирад, агар ин амал аз ҷониби шахсони мансабдор бо ташаббуси худ ё бо розигии онҳо ё бо боварии онҳо содир карда шавад²². Суди Байналмилалӣ Ҷиноятӣ барои собиқ Югославия низ таҷовуз ва дигар шаклҳои зуроварии ҷинсиро ҳамчун шиканча мутобиқи меъёрҳои муайян арзёби мекунад²³.

Зане, ки қурбони таҷовуз шудааст, бояд на танҳо осеби равонӣ ва мубориза бо оқибатҳои саломатиаф ва ҳомиладорӣ эҳтимолиро бо сабаби таҷовуз бартараф кунад, балки шармандагии марбут ба ин амалро бартараф кунад ва илова бар он, маҳкумияти заноне, ки гирифтори зуроварӣ шудаанд. таҷовуз ба номус дар бисёре аз ҷомеаҳо, алахусус дар он ҷойҳое, ки таъъиз нисбати занон аз сабаби меъёрҳои фарҳангӣ, анъанавӣ ё мазҳабӣ паҳн шудааст низ бартараф намояд. Бисёр заноне, ки дар маҳбусҳо ба таҷовуз гирифтани шудаанд, бо сабабҳои болозикр ва дигар сабабҳо аз ҳодисаи баамаломата хабар намедиханд, чунки метарсанд, ки аз онҳо интиқом мегиранд ва аз ҷониби мақомот ягон чора андешида намешавад.

Зуроварӣ нисбати занон ҳангоми дар ҳабс будан дар амалҳои гуногун зоҳир мешавад, на танҳо дар шакли таҷовуз. Ба онҳо таҳдидҳои таҷовуз ба номус, бархурди ҷисмонӣ, таҷовузи ҷинсӣ ва таҳқир, аз ҷумла истифодаи воситаҳои механикӣ барои ором намудан ҳангоми таваллуд ва «санҷиши бакорат» дохил мешаванд. Амалҳои дигар метавонанд вобаста ба усул, сабабҳо ва басомади истифодаи онҳо суиистифода шаванд. Ин амалияҳо дар қисмати IV ба таври муфасссал баррасӣ карда мешаванд.

Занҳо аз рӯи хусусияти ҷинсӣ бо бисёр сабабҳои дигар ҳам ба таъъиз гирифтани мешаванд, чунки онҳо дар тамоми низоми маҳбусҳои дунё чун қоида ақаллиятро ташкил медиҳанд, тақрибан аз 2% то 9% аз шумораи умумии аҳолии маҳбусон дар аксари кишварҳои ҷаҳон²⁴. Ҳамин тариқ, ҳангоми таҳияи сиёсат ва таҳияи барномаҳо талаботи махсус барои таъмини беҳатарии онҳо сарфи назар карда шуда, ниёзҳои махсуси онҳо ба

²¹ КБТЗ, Тавсияи умумии №. 19, б. 6.

²² A/HRC/7/3, 15 январи соли 2008, б.34. Ҳам. Ниг. Prosecutor v. Zdravko Mucic aka 'Pavo', Hazim Delic, Esad Landzo aka 'Zenga', Zejnil Delalic (Trial Judgement), IT-96-21-T, Суди Байналмилалӣ Ҷиноятӣ барои собиқ Югославия (СБҶСЮ), 16 ноябри соли 1998, б. 480 – 493, далелҳои амиқ оид ба баррасии таҷовуз ҳамчун истифодаи шиканча, инчунин мақомоти байналмилалӣ ва минтақавӣ, ки таҷовузо ҳамин тавр баррасӣ менамоянд: <http://www.refworld.org/docid/41482bde4.html> <accessed 24 November 2015>.

²³ Prosecutor v. Zdravko Mucic aka 'Pavo', Hazim Delic, Esad Landzo aka 'Zenga', Zejnil Delalic (Trial Judgement), IT-96-21-T, Суди Байналмилалӣ Ҷиноятӣ барои собиқ Югославия (СБҶСЮ), 16 ноябри соли 1998, б. 496. Қайд намудан зарур мебошад, ки тибқи мавфҳуми байналмилалӣ таҷовуз, содир намудани таҷовуз на танҳо ворид шудан ба узви бадан фаҳмида мешавад. См. ibid, б.478, дастрасӣ: <http://www.unhcr.org/refworld/docid/41482bde4.html> <accessed 1 October 2012>; Ниг.. A/HRC/7/3, 15 январи соли 2008, б.35.

²⁴ УНП ООН, Роҳнамо барои маъмурияти муассисаҳои иҷроӣ ҷазои ҷиноятӣ ва дигар шахсони мансабдор, соли 2014, саҳ.2.

назар гирифта намешаванд. Гарчанде ки дар колонияҳои барои занҳо пешбинишуда ба эҳтиёҷоти онҳо каме диққат дода мешавад, бо вучуди ин мушкилот дар сатҳи дастгоҳи марказӣ дар таҳияи стратегияҳо, сиёсатҳо, барномаҳо ва таъминоти буҷетӣ, ки ба қонеъ кардани ниёзҳои гендерии занон нигаронида шудаанд, ҳанӯз ҳам ҷой доранд ва ба таври зарурӣ дар маҳбасҳо инъикос намеёбанд. Ғайр аз он дар зиндонҳое, ки дар он ҷо танҳо занҳо нигоҳ дошта мешаванд, одатан бо сабаби кам будани шумораи заклҳои маҳбус, ҷойҳо дур аз хонаҳо ҷойгиранд. Аз ин рӯ, яке аз ниёзҳои асосии занҳо - нигоҳ доштани робитаҳои оилавӣ ба таври назаррас маҳрум карда мешавад.

Таъйиз дар робита бо дастрасӣ ба барномаҳо ва хидматрасониҳои махсуси гендерӣ барои занон, инчунин имкониятҳои маҳдуди нигоҳ доштани тамосҳои оилавӣ на ҳамеша ҳамчун зӯрварӣ ҳисобида мешаванд, аммо дар баъзе ҳолатҳо чунин таъйиз метавонад сӯиистифода шавад.

Кумита оид ба барҳам додани ҳама шаклҳои таъйиз нисбати занон (КБТЗ) ҳамчун як қисми шикояти инфиродии соли 2001 пешниҳодшуда. муайян кард, ки таъйиз нисбати занон маънои сӯиистифодаест, ки ба таври номутаносиб ба

занон, аз ҷумла дар шароити ҳабс, ки эҳтиёҷоти махсуси занонро ба назар намегирад (яъне мувофиқи Қоидаҳои Бангкок). Дар сурати баррасии Кумита, дар якҷоягӣ бо шароити дигари мушкилот, зани ҳабсшуда дар як камераи сард дар таҳхона нигоҳ дошта шуд, ки дар он ҷо яке аз ду ҳуҷра барои занон дар ин муассисаи ислоҳӣ пешбинӣ шуда буд ва ҳуҷраи дуввум барои маҳбусони мард дар болои он буд²⁵.

²⁵ Кумитаи СММ оид ба барҳам додани тамоми шаклҳои таъйиз нисбати занҳо (КБТЗ), Маълумоти №.23/2009, Инга Абрамова бар зидди Беларусия (Inga Abramova v Belarus), 27 сентябри соли 2011, CEDAW/C/49/D/23/2009, дастрасӣ: www.unhcr.org/refworld/docid/4fd6f75a2.html.

Омилҳои хавф ва чораҳои коҳиш додани онҳо

Занон дар ҳолатҳои муайян ва дар муддати муайяни вақт, инчунин дар натиҷаи сиёсатҳо, амалияҳо ва шароити муайян дар ҷойҳои маҳрумӣ аз озодӣ хавфи зиёд доранд. Ғайр аз он, баъзе гурӯҳҳои занон махсусан осебпазир мебошанд. Сухан дар бораи баъзе омилҳои асосие, ки барои занон хатари махсус доранд, дар зер баррасӣ хоҳанд шуд.

Қоидаҳои стандартӣ ҳадди аққали муносибат бо маҳбусонро, ки таҷдиди назар карда шуданд, аз ҷумла қоидаҳои 2 (2)²⁶ чунин муқаррар мекунад, ки: «Маъмурияти маҳбасхоро зарур мебошад, ки ниёзҳои инфиродии маҳбусон, алахусус категорияи осебпазирӣ маҳбусон дар шароити дар ҳабс нигоҳ доштани ба назар гиранд ва бояд барои ғимоя ва ҳавасмандгардонии ҳуқуқи маҳбусон бо эҳтиёҷоти махсус ва чунин чораҳо набояд таъйиншуморида шаванд».

1. Омилҳои муайяне, ки дорои хавфи баланд мебошанд

а. Омилҳои иҷтимоӣ

Аввалан, бояд бори дигар қайд кард, ки арзишҳо ва муносибатҳо дар ҷомеа мавҷудбуда дар маҳбасҳо низ инъикос меёбанд ва дуввум ҳамчун «микросмос» -и олами бузург, ки аз ҷониби мардум, ки аъзои як ҷомеа ҳастанд ва фарҳанг, арзишҳо ва тасаввуроти якхела доранд, амал мекунад. Тавре ки собиқ Гузоришгари вежа оид ба масъалаҳои шиканҷа қайд карда буд: «Бепарвоии ҷомеа ба мақоми тобеъшудаи занон ё дастгирии ин раванд, инчунин мавҷудияти қонунҳои вобаста ба таъйин ва надоштани қобилияти мунтазами ба ҷавобгарӣ кашидани гунаҳкорон ва ғимояи қурбонӣ шароитро фароҳам меорад, ки хавфи дучор шудани занон ба азоби ҷисмонӣ ва рӯҳӣ²⁷ дар тамоми соҳаҳои ҳаёт, аз ҷумла дар маҳбасҳо зиёдтар мекунад».

Намунаи маъмулии чунин муносибати ҷомеа

дар он аст, ки дар баъзе кишварҳо заноне, ки дар бораи зӯрварӣ ба полис хабар медиҳанд, аксар вақт бе кӯмак ба хона бармегарданд, зеро ҷомеа, аз ҷумла кормандони мақомоти ҳифзи ҳуқуқ, зӯрвариҳои хонаводагиро мушкилоти дохилии оила мешуморанд. Ҳатто агар тафтишот оғоз ё гузаронида шуда бошад ҳам, давлатҳо аксар вақт наметавонанд аз рӯи механизмҳои бесамар ва ноодилонаи тафтишот ва пояҳои амиқе, ки дар он зӯрварӣ дар оила ҳамчун масъалаи хусусӣ ҳисобида мешавад, адолатро пешниҳод кунанд. Ҷабрдидагон аз ҳисоби табиат ва усулҳои тафтишот аксар вақт дубора қурбони зӯрварӣ мешаванд.

Дар ҷомеаҳои, ки чунин нуқтаи назар ва хурофотҳо мавҷуданд, ҳуқуқвайронкунадагон метавонанд аз ҷавобгарӣ барои аз амалҳои содирнамудаи худ озод бошанд ва ин дар ҷойҳои маҳрумӣ аз озодӣ муқаррарӣ ҳисобида мешавад, ки дар он ҷойҳо занон боз ҳам осебпазиртар мешаванд ва аксар вақт ҳатто назорати минималии иҷтимоӣ вуҷуд надорад, дар ин ҳолат занҳо дар чунин шароит хатари бештар ба муносибати бераҳмона ва шиканҷа доранд, инчунин зӯрварӣ аз рӯи хусусияти ҷинсӣ.

б. Омилҳои ҳуқуқӣ

Як қатор қонунҳо, аз ҷумла қонунҳои, ки ба масъалаҳои маҳрум сохтан аз озодӣ алоқаманд нестанд, ба хатарҳои, ки занон дучор мешаванд, таъсири назаррас мерасонанд. Инҳо кодекси ҷиноятӣ ва қонунҳои мурофиавии ҷиноятӣ мебошанд, ки муқаррароти онҳо нисбати занон таъйини мебошанд²⁸, ё дар доираи онҳо мақомоти судӣ наметавонанд гузаштаи ӯ ва ҳолатҳои, ки зан ҳангоми баровардани ҳукм ё андешидани чораҳои пешакӣ ба назар гирифтааст, ба назар гиранд ва ё то гузаронидани мурофиаи судӣ чораандеши намешаванд²⁹.

²⁶ Қоидаҳои стандартӣ ҳадди аққали муносибат бо маҳбусонро, ки таҷдиди назар карда шудааст (Қоидаҳои Нелсон Мандела), аз ҷониби Комиссияи СММ оид ба пешгирикунӣ ҷинояткорӣ ва адлияи ҷиноятӣ 22 майи соли 2015 қабул шуда, аз ҷониби Шурои иқтисодиёти иҷтимоӣ 9 сентябри соли 2015 маъқул дониста шуда UN-Doc.E/RES/2015/20 ва аз ҷониби Кумитаи сеюми АГ СММ 5 ноябри соли 2015. UN-Doc.A/C.3/70/L.3 (дар ҳолати нашри мақолаи мазкур, Қатънома дар баррасӣ дар ҷаласаи пленарии АГ СММ қарор дошт).

²⁷ A/HRC/7/3, 15 январи соли 2008., б. 29.

²⁸ Намунаи равшани таъсири эҳтимолии қонунҳо ба хатарҳои занон он аст, ки дар баъзе кишварҳо тафсири мухталифи қонунҳои динӣ вуҷуд дорад ва мафҳуми таҷовуз ба қонун ошкор карда нашудааст; занони таҷовузушуда метавонанд барои алоқаи ҷинсӣ зиндонӣ карда шаванд (яъне «зино» ва «гуноҳ»). Ниг. Мис. УНП ООН, Афғонистон, Занҳои маҳбус ва ҳамгироии иҷтимоии онҳо, Атабай, Т., 2007, саҳ. 21.

²⁹ Ниг. Қоидаҳои Бангкок, Қоидаҳои 57, 58, 60, 61, 62, 64 ва 65.

Ғайр аз он, қонунҳои мубориза бо савдои одамон ба ҳифзи кофии қурбониён нигаронида нашудаанд, баъзан ҳатто ба ҷавобгариҳои судӣ ва ҷазо дар шакли маҳрумӣ аз озодӣ, ки ба қурбонии такрорӣ оварда мерасонад; қонунҳо ва низомномаҳои танзимкунандаи системаи иҷроӣ ҷазо ниёзҳои махсуси занонро ба таври зарурӣ ба назар намегиранд; қонунҳо дар бораи муҳоҷирати ғайриқонунӣ ва шахсони паноҳҷӯ, ки шаклҳои дорои таркиби омехтаро барои намояндагони ин гурӯҳи одамон татбиқ мекунанд ва ниёзҳои мушаххаси занҳоро ба назар намегиранд ва ба талаботи бехатарии онҳо мутобиқат намеkunанд. Ниҳоят, қонунҳо ва умуман санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ дар бораи нигоҳдории беморон дар клиникаҳои рӯҳӣ ва тарзи идора кардани ин иншоот инчунин осебпазирии махсуси занон ва ниёзҳои онҳоро ба назар гирифта наметавонанд.

Гарчанде ки тағйири қонунҳо барои ҳифзи зан аз шиканҷа ва муносибати бераҳмона кифоя нест, бо вучуди ин тағйири қонунгузорӣ нуктаи калидӣ ба ҳисоб меравад. Тағир додани муносибат, тасаввурот ва қонунҳои таъбизӣ дар ҷомеа худ як раванди дарозмуддат аст. Дар доираи ин раванд, кӯшишҳои ҳамохангшудаи ҷомеаи шахрвандӣ барои пешбурди дигаргуниҳо, оғози ислоҳоти қонунгузорӣ, гузаронидани маъракаиҳои огоҳсозии аҳоли ва ташкили гузоришдиҳии муназзам дар бораи таъбиз ва зӯрварӣ, ки дар маҷмӯъ занон ва ё занони маҳбус дучор мешаванд, инчунин оқибатҳои манфии дарозмуддат нисбат ба занон, оилаи онҳо ва ҷомеа лозиманд.

Ташкилотҳои мониторингӣ дар доираи муносибати маҷмӯӣ ба корашон ва вобаста аз имконот ва захираҳои онҳо метавонанд дар ҳамаи ин фаъолиятҳо нақши асосӣ дошта бошанд. Ба даст овардани дастрасӣ ба занони аз озодӣ маҳрумшуда ва маълумоте, ки онҳо метавонанд дар бораи таъсири чунин санадҳои ҳуқуқӣ ба баъзе аз ин занон ҷамъ оваранд, ба онҳо имкон медиҳад, ки имконияти беназир барои таҳияи тавсияҳо барои мақомоти давлатӣ дошта бошанд ва дар асоси таҷрибаи воқеӣ ислоҳоти қонунгузориҳои миллиро бо мақсади коҳиши хатарҳое, ки занон дучор мешаванд.

2. Вақти муайяне, ки дорои хавфи баланд мебошад

а. Изоляторҳои нигоҳдории муваққатӣ ва изоляторҳои тафтишотӣ

Ҳамаи боздоштшудагон дар лаҳзаҳои аввали пас аз дастгир шуданашон хатари зиёдтари шиканҷа ва муносибати бераҳмона доранд. Маҳз дар ин давра маҳбусон барои ба даст овардани иқдор ё маълумот дар бораи ҷиноят ба фишороварӣ ва маҷбуркунӣ дучор мегарданд. Дар ин давра, занон дар тӯли тамоми давраи пас аз боздошт ба таҳқири ҷинсӣ ва дигар шаклҳои зӯрварӣ осебпазиранд ва чунин далелҳо аз ҷониби Зеркумита оид ба пешгирии шиканҷа борҳо сабт шудаанд³⁰.

Дар баъзе ҷомеаҳо, ки нақши занон дар ҳаёти ҷамъиятӣ ва дараҷаи муошират бо мардҳо, ғайр аз аъзои оила, қонунҳо ва сиёсатҳое, ки нисбати занҳо таъбизӣ мебошанд, маҳдуданд ва инчунин агар корманди мард пурсиш гузаронад занон метавонанд осебпазир худро шуморанд. Дар чунин ҳолатҳо, сарфи назар аз он ки ин таҳдид дар амал татбиқ мешавад ё не, таҳдиди таҳқири ҷинсӣ дида мешавад. Дар маҷмӯъ, занҳо дар ин давра нисбат ба мардон дар боздошт осебпазиртаранд. Занҳое, ки бо системаи адолати судии ҷиноятӣ дар кишварҳои мухталифи ҷаҳон бархӯрдор мешаванд, аксар вақт маълумоти кам доранд, нисбат ба мардон вазъи иқтисодӣ пасттаранд (аксар вақт аз шавҳарон вобастаанд) ва ҳуқуқҳои қонунии худро камтар медонанд. Далелҳои бисёри кофие мавҷуданд, ки занони бесавод ва камбизоат танҳо ба баёнотхояшон имзо гузошта, дар бораи боздошти худ ягон тасаввурот надоранд ва маҳз дар лаҳзаҳое, ки онҳо дар шӯъбаи полис мавҷуд мебошанд ба маҷбуркунӣ ва тарси зӯрварӣ гирифта мешаванд.

Ҳамон хатарҳое, ки онҳо дар тавқиғоҳи нигоҳдории муваққатӣ дучор мешаванд, дар марказҳои ҳабси пешакӣ низ идома доранд, хусусан дар системаҳое, ки мақоми масъул оид ба ҳабси пешакӣ аз мақомоти масъули ҳифзи ҳуқуқ ҷудо карда намешавад. Масалан, ин мақом ба Вазорати корҳои дохилӣ тобеъ аст, ки барои нигоҳдории амният ва ҳадамоти полис масъул аст на ин ки ба вазорати адлия

³⁰ Ниг. Мис. Ҳисобот оид ба боздиди ЗПШ ба Гондурас, CAT/OP/HND/1, 10 феввали соли 2010, б.55; Ҳисобот оид ба боздиди ЗПШ ба Бразилия, CAT/OP/BRA/1, 5 июли соли 2012, б. 80.

чун дорандаи мақоми хадамоти шахрвандӣ ва фарҳанги олимбошад. Илова ба мулоҳизаҳое, ки мустақиман ба хатар ё тарс аз шиканча ва муносибати бераҳмона алоқаманданд, инчунин қайд кардан муҳим аст, ки ҳабс дар тавқиғоҳи пешакӣ, ҳатто дар муддати кӯтоҳ, оқибатҳои қиддӣ дошта метавонад, агар гумонбар дар нигоҳубини худ фарзанд дошта бошад ва алахусус агар вай парастори ягона бошад. Ҳатто муддати кӯтоҳе, ки модар дар маҳбас гузаронд, метавонад барои фарзандонаш оқибатҳои харобиовар ва дарозмуддат дошта бошад ва ин оқибатҳо дар ин давра барои ӯ ташвиши зиёд хоҳад расонд.

Ташкилотҳои мониторингӣ Қоидаҳои Бангкок ва Қоидаҳои ҳадди аққали стандартӣ таҷдидшуда ба асос гирифта³¹, метавонанд арзёби намоёнд, ки оё ҳама чораҳо ва кафолатҳои пешгирикунандаро барои ҳифзи заҳон аз зӯроварӣ ва шиканча дар ҷойҳои нигоҳдории муваққатӣ ва ҳабси пешакӣ андешидаанд ё не. Онҳо инчунин метавонанд оид ба беҳтар кардани кафолатҳо дар ҳолате, ки онҳо нокифоя мебошанд, тавсияҳо пешниҳод кунанд: гузарондани муоинаи тиббӣ аз ҷониби мутахассиси мустақили тиббӣ ҳангоми қабул, озод ё интиқол ба муассисаи дигар; дастрасии саривақтӣ ба адвокат; дастрасии саривақтӣ ба оилаҳо; назорати маҳбусон аз ҷониби кормандони заҳона ва ҷудокунии қатъии мардонии маҳбус; мавҷудияти механизми мустақили самараноки арзу шикоятҳо ва мониторинги мунтазами ҷойҳои ҳабси пешакӣ аз ҷониби мақомоти назоратӣ бо намоёндагонии заҳон³².

Кафолати муҳими системавии муҳофизат, ки на танҳо заҳонро аз хатари маҳрумшавӣ муҳофизат мекунад, балки дараҷаи зарари вобаста ба ҷунин ҳабсро бо назардошти манфиатҳои беҳтарини фарзандони худ коҳиш медиҳад, истифодаи ҳабси пешакӣ танҳо дар ҳолати зарурӣ нисбати он заҳон ва ба таври қатъӣ бо муқаррароти Қоидаҳои Бангкок, аз ҷумла Қоидаи 58, ки дар он ҷо омадааст:

«То ҳадди имкон ва имконпазир аст, заҳони ҷиноят содиркарда ... алтернативаҳои ҳабси пешакӣ ва ҳукми судро татбиқ карда шавад». Ин як мисолест, ки тавсияҳои ташкилотҳои мониторингӣ метавонанд аз доираи маҳдуди маҳбасхонаҳо берун шаванд ва заминаи қонунгузорӣ ва амалияро дар бораи истифодаи ҳабси пешакӣ аз ҷониби мақомоти судӣ дар бар гиранд.

В. Ҳамлу нақли маҳбусон

Дастгиршудагон ба хатари муносибати бераҳмона ва шиканча маҳз ҳангоми интиқол аз як муассиса ба муассисаи дигар аз ҷониби кормандони мақомоти ҳифзи ҳуқуқ гирифтормешаванд, зеро дар давоми ин вақт дараҷаи ҳимоя ва кафолат аз муносибати бераҳмона, агар он вучуд дошта бошад, одатан қариб кам аст ва маҳбусон қариб ки бе муҳофизат монда мешаванд. Дар ин давра маҳбусони заҳона зери хатари зӯроварии ҷинсӣ қарор доранд³³, алахусус вақте ки маҳбусони мард ва заҳон аз ҳам ҷудо карда намешаванд ва онҳоро кормандони мард интиқол медиҳанд. Масалан, дар Бритониёи Кабир як тафтишот муайян кардааст, ки «онҳоро бо шартҳои омехта интиқол додан мумкин аст, яъне мардон бо заҳон ва ноболиғон ва баъзан ҳар сеи онҳо якҷоя»³⁴.

ОБо вучуди ин, дар Чин, Қоидаҳо оид ба ҳамлу нақли маҳбусон / боздоштшудагон, ки аз ҷониби Суди Олии мардумии Чин бароварда шудааст, пешбинӣ мекунад, ки заҳон бояд танҳо ҳангоми ҳамроҳӣ кардани кормандони заҳон ҳамроҳӣ карда шаванд. Ғайр аз он, интиқол додани мардон ва заҳони гумонбаршуда / гумонбаршаванда дар як воситаи нақлиёт манъ аст³⁵. Ба ин монанд, дар Ҳиндустон истифодаи мошинҳои ҷудогона барои ҳамроҳӣ кардани маҳбусони марду заҳон ва ҳабс кардани заҳон танҳо аз ҷониби кормандони заҳон ё кормандони полиси заҳон талаб карда мешавад, гарчанде ки ин муқаррарот танҳо барои онҳое, ки таҳти тафтишот қарор доранд, маҳдуд аст³⁶. Мавҷуд набудани таваҷҷӯҳ ба эҳтиёҷоти

³¹ Қоидаҳои Бангкок, Қоидаи 56, Қоидаҳои стандартӣ ҳадди аққали муносибат бо маҳбусон.

³² Қоидаҳои Бангкок, Қоидаи 25 (3).

³³ Ниг. Мис. Amnesty International, Мексика: Violence against women and justice denied in Mexico State, октябри соли 2006, Ref. AMR 41/028/2006, саҳ. 6-7.

³⁴ HM Inspectorate of Prisons, UK, Report on an unannounced inspection of HMP & YOI New Hall, 8 – 19 июня 2015, стр.11.

³⁵ Cheng Lei, Lü Xiaogang, and Chen Jianjun, Research Report on the Treatment of Women Detainees in China - Using the Bangkok Rules as the Starting Point of Analysis, 2014, p13.

³⁶ Bureau of Police Research and Development, Ministry of Home Affairs, Model Prison Manual for the Superintendence and Management of Prisons in India, 2003, paras. 9.21 and 22.61, available at <http://bprd.nic.in/writereaddata/linkimages/1445424768-content%20%20chapters.pdf> <accessed 24 November 2015>.

гигиени занон ва илова бар интиқоли тӯлони байни муассисаҳо аз сабаби шумораи ками колонияҳои занон ва дурии онҳо, инчунин метавонад ҳамчун муносибати ғайриинсонӣ ё таҳқиқунанда ҳисобида шавад. Масалан, Бозрасии Бритонияи Кабир қайд кард, ки барои ҳамаи маҳбусони калонсол танҳо ба баъзеи онҳо «истироҳати бароҳат» барои истифодаи ҳоҷатхона пешниҳод карда шудааст. Ба ҷои ин, ба маҳбусон ҳалтаи гелии моеъдорро дар камераҳои хурд ғангоми сафар дар нақлиёт пешниҳод мекарданд. Дар сурати ҳамлу нақли омехта, вақте ки занону писаронро бо мардони калонсол интиқол мебуданд, дар истгоҳҳо аввал мардҳо мерафтанд ва занон маҷбур буданд, ки дар дохили мошинҳо муддати тӯлонӣ интизор шаванд³⁷.

Азбаски дар кафолатҳои байналхалқӣ дар бораи ҳамлу нақли автомобилӣ кам суҳан меравад, бо вучуди ин дар Қоидаҳои 73 (2) Қоидаҳои стандартии ҳадди аққали аз нав дида баромадашуда чунин омадааст: «Интиқоли маҳбусон дар шароити вентилатсия ё равшании нокифоя ё дар ҳама гуна шароити дигари ҷисмонӣ, ки аз ҷиҳати ҷисмонӣ нолозим душвор аст, манъ аст».

Ташкилотҳои мониторингӣ бояд муайян кунанд, ки оё барои ҳимояи занон аз шиканҷа ва муносибати бераҳмона ғангоми интиқол онҳо чораҳо дида мешаванд ё не. Чунин чораҳо метавонанд дар бар гиранд: масъулияти кормандони зан барои ҳамлу нақли занони аз озодӣ маҳрумшуда ё ҳадди ақал таъмини иштироки занони зан ғангоми интиқол; насб кардани камераҳои видеоӣ дар дохили мошинҳое, ки барои мушоҳида истифода мешаванд, бо назорати қатъии истифодаи онҳо ва дар ниҳоят, мавҷудияти тартиботи мустақил ва дастрасии шикоятҳоро таъмин мекунад.

3. Сиёсат ва равандҳои муайяне, ки ба хавфи баланд ва расонидани зарари ҷисмонӣ ва равонӣ алоқаманд мебошанд

а. Кафолатҳои номуносиб ва баҳодихӣ ғангоми ворид гардидан

Таъмини саривақти дастрасии маҳбусон ба аъзои оилаи онҳо ва адвокатҳо фавран пас аз дастгир шуданашон яке аз кафолатҳои асосии ҳимоят аз шиканҷа ва муносибати бераҳмона эътироф шудааст. «Ҳама ашхоси ҳабсшуда ҳақдоранд талаб кунанд, ки ба аъзои оилаи ӯ ва ё шахсони дахлдори дигар дар бораи интиҳоби ӯ дар бораи ҳабс огоҳӣ дода шавад»³⁸. Таҷрибаи ҷаҳонӣ нишон медиҳад, ки занон пас аз дастгир шудан махсусан осебпазир мегарданд. Бисёр заноне, ки бо низоми адлияи ҷиноӣ муноқиша мекунанд, бесаводанд ё дониши кифоя дар бораи ҳуқуқҳои худ надоранд. Дар бисёр кишварҳо ҳабси муваққатӣ ё ҳабс боиси таҳқиқунии алоҳидаи занон мегардад, ки азобу уқубати онҳоро зиёдтар мекунад. Аксар занони боздоштшуда модар мебошанд ва ҷудошавӣ аз фарзандон ва оилаҳо ба солимии равонии онҳо таъсири ҷиддии манфӣ мерасонад.

Ташкилотҳои мониторингӣ мувофиқи қоидаҳои Бангкок бояд ба қоида ва расмиёти қабули занони ҳабсшуда диққати ҷиддӣ диҳанд ва баҳодихӣ кунанд, ки дар ин марҳила ба онҳо ҷӣ гуна кӯмак расонида мешавад, аз ҷумла ба маъмурияти маҳбаси боздошт бояд «имконияти тамос бо хешовандонашон» фароҳам оварда шавад; масъалаҳои дастрасӣ ба машварати ҳуқуқӣ; мавҷудияти маълумот дар бораи қоидаҳо ва қоидаҳои ҷои нигоҳдорӣ, низомҳои татбиқшаванда ва ба кучо барои кумак муроҷиат кунанд ҳамчун тарҷума ба забони онҳо фаҳмо ва дар ҳолатҳои шахрвандони хориҷӣ ба намояндагии консулӣ³⁹.

³⁷ HM Inspectorate of Prisons, UK, A thematic review by HM Inspectorate of Prisons, Transfers and escorts within the criminal justice system, December 2014, p5.

³⁸ Принципи 16-и Кодекси принципҳо барои ҳимояи ҳамаи шахсоне, ки дар ҳама гуна шаклҳои ҳабс ё маҳрумӣ аз озодӣ ҳастанд ва қоидаи 58 Қоидаҳои ҳадди аққали стандарти муносибат бо маҳбусон.

³⁹ Қоидаҳои Бангкок, Қоидаҳои 40 ва 41.

Ташкилотҳои мониторингӣ бояд ба назар гиранд, ки қабули маҳбусон замоне ҳисобида мешавад, ки хавф ва эҳтиёҷоти маҳбусон дар асоси таснифоти инфиродии онҳо бояд арзёбӣ шаванд. Ба масъалаҳои зерин диққат додан зарур аст: оё баҳодиҳӣ ба хавфҳои ҳассос барои қабули занон ва мувофиқи муқаррароти Қоидаҳои Бангкок⁴⁰, с тем, чтобы обеспечить их индивидуальные гендерные потребности в период заключения, и тем самым снижая потенциальное негативное воздействие содержания под стражей на их психическое здоровье и способствуя их реинтеграции в жизнь общества.

В. Хусусият ва доираи муоинаи тиббӣ

Ташхиси тиббӣ ҳангоми қабул яке аз ҷузъҳои муҳими сиёсат оид ба ошкор кардани далелҳои муносибати бераҳмона ва шиканча аз ҷониби кормандони мақомоти ҳифзи ҳуқуқ ё дигар шахсон бо мақсади ба ҷавобгарӣ кашидани гунаҳкорон ва расонидани кӯмаки зарурӣ ба ҷабрдидагон дар иҷрои ин амалҳо мебошад. Агар шикоятҳо дар бораи таҷовузи ҷинсӣ ё дигар шаклҳои зӯрварӣ сарфи назар карда шаванд, эҳтимоли зиёд вучуд дорад, ки зӯрварӣ дар ҷойҳои маҳрумӣ аз озодӣ аз ҷониби мақомоти давлатӣ ошкор карда нашавад, ки ин боиси набудани ҳимояи занони қурбони ҷунин зӯрварӣ дар маҳбасҳо мегардад.

Ташкилотҳои мониторингӣ бояд муайян кунанд, ки оё тибқи Қоидаҳои Бангкок экспертизаи тиббии ҳолатҳои зӯрварии ҷинсӣ ва дигар шаклҳои зӯрварӣ, ки занро пеш аз дастгир шуданаш дучор шуданаш мумкин аст, талаб мекунад⁴¹. Онҳо бояд тафтиш кунанд, ки оё ҷунин як ташхис аз ҷониби духтури зан имконпазир аст, хусусан агар ин зан маҳбус аст ва агар бар хилофи хоҳиши зани маҳбус духтури мард азназаргузаронии тиббӣ гузарад дар ҳолати ҳузури зане, ки дар вақти ташхис ҳузур дошта бошад⁴². Қоидаи 7 Қоидаҳои Бангкок ӯҳдадориро маъмурияти маҳбасҳоро ҳангоми ошкор кардани зӯрварии ҷинсӣ ё дигар шаклҳои зӯрварӣ қабл аз боздошт ё ҳангоми боздошт мавҷуд бошанд, муайян намудааст⁴³.

Ташкилотҳои мониторингӣ бояд санҷанд, ки оё талаботи Қоидаҳои мазкур дар қонунгузории

танзимкунандаи системаи пенитенсиарӣ инъикос ёфтаанд ё не, оё онҳо ба барномаҳои таълимии кормандони маҳбасҳо дохил карда шудаанд ва татбиқи амалии онҳоро муқаррар мекунанд.

Муоинаи тиббӣ ҳангоми қабул як ҷанбаи ниҳоят муҳим барои арзёбии эҳтиёҷоти гендерии тиббӣ ва таҳияи барномаҳои тиббӣ дар асоси хусусиятҳои инфиродӣ бо мақсади ҳифз ва ташвиқи солимии ҷисмонӣ ва рӯҳии занон ҳангоми ҳабс будан мебошад. Аз ин рӯ, барои ташкилотҳои мониторинг таҳлил кардани сиёсатҳо ва амалияҳо дар мавриди муоинаи тиббӣ ҳангоми қабул, махсусан муайян кардани эҳтиёҷоти гендерии занҳо ба нигоҳубини тиббӣ тибқи Қоидаҳои Бангкок⁴⁴, муҳим аст ва аз рӯи натиҷаҳо тавсияҳо дар мавриди зарурат барои васеъ кардани миқёс ва беҳтар кардани сифати ин арзёбиҳо таҳия карда мешаванд. Азназаргузаронии тиббӣ ҳангоми дохилшавӣ ба маҳбас бо мақсади муайян кардани аломатҳои зӯрварии ҷинсӣ ё муайян кардани ниёзҳои солимии репродуктивиро ҳеҷ гоҳ набояд бо «озмоиши бакорат», ки дар баъзе кишварҳо бо мақсадҳои гуногун гузаронида мешавад, омехта карда шавад. «Санҷиши бакорат» як шакли дағалонаи таъйиз нисбати занон мебошад ва ҳамчун шакли зӯрварӣ нисбати занон дар маҳбасҳо дида мешавад. Зарур мебошад, ки гузаронидани ҷунин муоинаҳо манъ карда шаванд.

Дар ҷойҳое, ки ин таҷриба вучуд дошта метавонад, гурӯҳҳои мониторингӣ бояд баррасии қонунгузорӣ ва амалияи марбут ба «озмоиши бакорат»-ро дар фаъолияти пешгирикунанда дохил кунанд ва тавсия диҳанд, ки онҳоро дар сатҳи қонунгузорӣ ва дар амалияе, ки ҷунин санҷишҳо гузаронида мешаванд, манъ кунанд.

Моҳи декабри соли 2011, додгоҳи Қоҳира қарор кард, ки озмоиши маҷбурии бакорати занони маҳбус дар маҳбасҳои низомӣ қатъ карда шавад. Додгоҳ ин қарорро пас аз он, ки яке аз тазоҳургарон, ки дар ҷараёни тазоҳурот дар майдони Таҳрир боздошт шуда буд, ба додгоҳ парванда боз кард. Созмонҳои ҳуқуқи башар изҳор доштанд, ки артиши Миср ин амалро ҳамчун ҷазо ба таври васеъ истифода кардааст⁴⁵.

⁴⁰ Қоидаҳои Бангкок, Қоидаҳои 40 ва 41.

⁴¹ Қоидаҳои Бангкок, Қоидаи 6 (е), ниг. Инчунин қоидаи 30 ҚҲА муносибат бо мабӯсон.

⁴² Қоидаҳои Бангкок, Қоидаи 10 (2).

⁴³ Ниг. ИБМ (PRI), Роҳнамо оид ба ҳавасмандгардонии истифодаи қоидаҳои СММ оид ба муомила бо занони маҳбус ва чораҳои ҷазо барои занони ҳуқуқвайронкунанда, ки ба маҳрумкунӣ аз озодӣ вобастагӣ надоранд (Қоидаҳои Бангкок), 2013, саҳ. 44.

⁴⁴ Қоидаҳои Бангкок, Қоидаи 6.

⁴⁵ 'Egypt court stops virginity tests in military prisons', BBC, 27 декабри 2011, <http://www.bbc.co.uk/news/world-middle-east-16339398> <accessed 24 November 2015>.

с. Ҳабси якҷояи мардон ва занони маҳбус

Қоидаҳои таҷдидгардидаи ҳадди аққали муносибат бо маҳбусон ба таври возеҳ изҳор мекунанд, ки қатъиян занони аз озодӣ маҳрумшуда бояд дар биноҳое нигоҳ дошта шаванд, ки онҳо ҷисман аз биноҳое, ки мардони маҳбус нигоҳ дошта мешаванд ҷудо бошанд, то ки занон аз таҳқири ҷинсӣ ва зӯроварӣ ҳифз карда шаванд⁴⁶. Духтарони ноболиғи ҳуқуқвайронкунандагонро мебоист аз духтарони болиғ алоҳида нигоҳ дошта шаванд, то онҳо аз зӯроварии ҷинсӣ ва дигар шаклҳои зӯроварӣ аз ҷониби маҳбусони калонсол ҳимоя карда шаванд⁴⁷.

Дар баъзе кишварҳо ҷорӣ намудани амалияи маҳдудкуниро пас аз интиҳоби бодикҷат ва таҳти назорати кормандони зиндонҳо ба ҷорӣ кардани алоқаи маҳбусон дар байни занону мардҳо шурӯъ карданд. Ингуна амалия ба наздик намудани шароити маҳбасро ба шароити муқаррарии зиндагӣ мусоидат намуда, ба занони маҳбус имкон медиҳад, ки ба барномаҳои васеътари барои маҳбусон пешниҳодшаванда дастрасӣ дошта бошанд. Чунин чораҳо албатта набояд татбиқ карда шаванд аммо, бо вучуди ин бо розигии занони маҳбусони дахлдор ва танҳо дар ҳолатҳое, ки маъмурияти маҳбас тавонистааст маҳбусонро дуруст интиҳоб кунад, назорати заруриро таъмин кунад ва беҳатарию онҳоро кафолат диҳад⁴⁸.

Дар зер намунаҳои гузориши Зеркумита оид ба пешгирии шиканча пас аз боздидҳо ба кишварҳое оварда шудаанд, ки навъҳои вайрон кардани ин талаботро нишон медиҳанд ва инчунин ҳолатҳое, ки кормандони маҳбасҳо ба зӯроварии ҷинсӣ нисбати маҳбусони зан чашм мепӯшанд ё худ дар ин кирдор шарик мешаванд:

«Зеркумитаи СММ оид ба пешгирии шиканча қайд кард, ки дар маҳбаси шаҳри Сан Педро Сула занон, ки қисми ками маҳбусонро ташкил медиҳанд, аз мардон алоҳида нигоҳ дошта намешаванд. Дар байни мардон ва занон муносибати осон ба вучуд омадааст ва мардон дар ҳуҷайраҳои занон ҳастанд. Дар асоси маълумоте, ки намояндагони зеркумита гирифтаанд ва бо мушоҳидаҳои худ тасдиқ карданд, Зеркумита асоси кофӣ дорад, ки дар ду маҳбасе, ки онҳо дидан намудаанд баъзе занони аз озодӣ маҳрумшуда ба танфурӯшӣ машғуланд... Мувофиқи маълумоти Ҷамоҳангсоз, занон намехоҳанд аз маҳбусони мард ҷудо шаванд, зеро онҳо барои ҳаёти худ тавасути фурӯши маҳсулот ба мардон ҳангоми боздид онҳо пул кор мекунанд. Дар посух ба суоли як намояндаи Зеркумита, Ҷамоҳангсоз гуфт, ки занон аз ҷониби мардон таъқибкунии ҷинсӣ надоранд, зеро Ҷамоҳангсои асосӣ тартиботро нигоҳ медорад. Намояндагони Зеркумита қайд карданд, ки баъзе занони маҳбус ба таври возеҳ дар бораи он ки чӣ гуна ба саволҳо ҷавоб додан лозим аст алакай омода буда, кушиш карданд, ки аз муҳокимаи баъзе мавзӯҳо худдорӣ намоянд»⁴⁹.

«...биноҳои занҳо аз биноҳои мардон ҷудо буданд: роҳ ба биноҳои занон аз дари металли қулфшаванда мегузашт. Ин дарро як маҳбуси мард дар либоси сабз посбонӣ мекард. Дар амал аъзоёни ҳайат мушоҳида карданд, ки ин маҳбус дар якҷоягӣ бо дигар мардон (аз ҷумла сардори гуруҳ) бидуни ҳеч гуна огоҳӣ ба бинои занон чанд маротиба ворид мешудаанд»⁵⁰.

⁴⁶ Қоидаҳои таҷдидгардидаи ҳадди аққали муносибат бо маҳбусон, Қоидаи 11 (а).

⁴⁷ Қоидаҳои таҷдидгардидаи ҳадди аққали муносибат бо маҳбусон, Қоидаи 11 (d).co.uk/news/world-middle-east-16339398 <accessed 24 November 2015>.

⁴⁸ Стандартҳои КЗШ (2006), Аз 10-ум ҷисоботи хусусияти умумидошта гирифта шудааст, CPT/Inf (2000) 13, б. 24.

⁴⁹ Ҷисобот аз натиҷаи сафари ЗПШ ва дигар муносибат ва ҷазои бераҳмона, таҳқирукунанда ва пасткунандаи шаъну шараф ба Гондурас, CAT/OP/HND/1, 10 феввали 2010, б. 259.

⁵⁰ Ҷисобот аз натиҷаи сафари ЗПШ ва дигар муносибат ва ҷазои бераҳмона, таҳқирукунанда ва пасткунандаи шаъну шараф ба, CAT/OP/BEN/1, 15 марта 2011, п.185.

Ҳамин тариқ, ташкилотҳои мониторингӣ бояд на танҳо дар алоҳидагӣ нигоҳ доштани занҳо ва мардонро, балки оё ин мундариҷаи ҷудогона дар амал риоя карда мешаванд ё не низ таҳлил намоянд. Онҳо инчунин бояд имкони ҷалб шудани кормандони маҳбасҳо, аз ҷумла кормандони занро, ки имкон медиҳанд ва ё ҳатто осон кунанд, ки чунин тамосҳоро байни мардон ва занон бидуни ҳеҷ қафолати ғимоя, ки дар дастурҳои дар боло зикршуда ҷой доранд, арзёбӣ кунанд.

d. Амалӣ намудани назорат аз ҷониби кормандони ҷинси мард / муҳити омехтаи ҳайати кормандон

Занон зери хатари таҷовузи ҷинсӣ қарор мегиранд, агар онҳоро кормандони мард назорат кунанд ва алахусус ҳангоми иҷрои вазифаҳояшон онҳо бо маҳбусони зан дар тамос бошанд. Дар ниҳоят, ин гуна амалҳо метавонад нигоҳ доштани занро дар дохили биноҳо, душ ё ҳоҷатхона, даромадан ба биноҳои занон ҳангоми тағир додани либос ва дар бадтарин ҳолат, метавонад бар ивази хӯрок ё хидматҳо маҷбур созад, ё онҳоро бе ягон сабаб таҷовуз намоянд. Дарк кардани осебпазирии занон ба зӯровариҳои ҷинсӣ, Қоидаҳои ҳадди ақали стандартӣ таъини корманди мардро барои назорати шӯъбаи занон манъ мекунад⁵¹.

Аммо, ин қоида на дар ҳама кишварҳо як хел аст, аз ҷумла баъзан бо сабаби норасоии кормандони зан, дар ҳолатҳои дигар бо нигарониҳо дар мавриди имкониятҳои баробар барои кор таъмин карда шудан, сеюм гурӯҳи омехта ҳамчун таҷрибае, ки ба мӯтадил шудани ҳаёти зиндонҳо мусоидат мекунад, қабул карда мешавад. Дар шумораи ками кишварҳо, ин равиш аз нигоҳи «мӯтадилсозии» шароити маҳбасҳои занон баъзе вақт бартариҳо дошт. Аммо, муваффақияти ин бартарӣ ба андозаи кофӣ аз мавҷудияти шумораи кофӣ кормандоне, ки омӯзиши зарурӣ, риояи қатъии чораҳои амниятӣ, мавҷудияти механизмҳои махфӣ шикоятҳо ва баррасиҳои мустақилро доранд, вобастагӣ дорад. Дар ҷомеаҳои, ки «муқаррарӣ» на ҳамеша «матлуб» ҳисобида мешаванд (яъне фарҳанги табъиз ва зӯровариҳои гендерӣ бартарӣ дорад), дар он системаҳои,

ки поймолкунии ҳуқуқи инсон дар маҳбасҳо густардаанд ва захираҳои молиявӣ ва инсонӣ маҳдуданд ба кормандони маҳбасҳо иҷозат дода шавад, ки таълими мувофиқ гиранд; хавфҳои марбут ба чунин сиёсат хеле баланданд ва оқибатҳои харобиовар барои маҳбусонкам мебошанд. Масалан, ҳолатҳои сершумори таъқибкунии ҷинсӣ, аз ҷумла таҷовузи занон аз ҷониби мардон дар маҳбасхонаҳои ИМА, сабт шудаанд, ки дар онҳо сиёсати омехтаи кадрҳо аз рӯи гендер истифода бурда мешавад⁵¹.

Қоидаҳои стандартии ҳадди аққал дар ин масъала мавқеи возеҳро ифода мекунанд ва Қоидаҳои Бангкок, ки қоидаҳои ҳадди аққали стандартиро илова мекунанд, то ҳол муқаррароти навро дар бораи тақсимои гендерии кормандон, ки ба кор дар колонияҳои занон иҷозат дода шудаанд, қабул накардаанд. Ташкилотҳои мониторингӣ бояд инро дар хотир дошта бошанд ва қоидаҳои мазкурро ҳамчун роҳнамо ҳангоми арзёбии омилҳои хавф ва тавсияҳои истифода баранд. Аммо, агар бар хилофи муқаррароти Қоидаҳои ҳадди аққали стандартӣ ва Қоидаҳои Бангкок ва инчунин тавсияҳои ташкилотҳои мониторингӣ ба мардони мардона кор кардан дар маҳбасҳои занона иҷозат дода шавад, онҳо бояд муайян кунанд, ки оё ягон мард ба вазифаҳои таъин шудааст, ки назорати бевоситаи маҳбусонро таъин кардаанд ё не, оё дастрасии онҳо ба биноҳои хусусӣ, масалан, ба хобгоҳҳо ва ҳаммомҳо вуҷуд дорад ё онҳо дар ҷойҳои қарор доранд, ки дар он ҳуҷраҳоро мушоҳида кардан имкон медиҳад. Ташкилотҳои мониторингӣ бояд ҳадди аққал оид ба қатъии чунин амалҳо тавсияҳои мувофиқ пешниҳод кунанд, агар онҳо вуҷуд дошта бошанд. Онҳо бояд дар хотир дошта бошанд, ки кормандони зан низ метавонанд нисбати занони маҳбус зӯровариҳои истифода баранд ва аз ин рӯ таъмин намудани сиёсати ҳифзи занони маҳбус аз зӯроварӣ дар маҳбасҳои, ки маҳбусони зан танҳо назорат карда мешаванд, муҳим аст. Дар асоси Қоидаҳои Бангкок⁵³, ташкилотҳои мониторингӣ бояд ба интиҳоб ва таълими тамоми кормандони дар маҳбасхонаҳои занон ва дастрасии занон ба механизмҳои мустақил ва махфӣ овардани шикоятҳо диққати махсус диҳанд⁵⁴.

⁵¹ Қоидаҳои таҷдидгардидаи ҳадди аққали муносибат бо маҳбусон, Қоидаи 81.

⁵² Ниг. мис. 'Frequent and severe' sexual violence alleged at women's prison in Alabama', NBC News, 23 May 2012, http://usnews.nbcnews.com/_news/2012/05/23/11830574-frequent-and-severe-sexual-violence-alleged-at-womens-prison-in-alabama?lite <accessed 24 November 2015>; 'Sentenced to Rape—Behind Bars in America', The Daily Beast, 10 November 2011 <http://www.thedailybeast.com/articles/2011/11/10/sentenced-to-rape-behind-bars-in-america.html> <accessed 24 November 2015>; All too Familiar, Sexual Abuse of Women in U.S. State Prisons, Human Rights Watch, 1996; Kim Shayo Buchanan, Impunity: Sexual Abuse in Women's Prisons, Harvard Civil Rights-Civil Liberties Law Review [Vol. 42], pp45-87.

⁵³ Қоидаҳои Бангкок, Қоидаи 29-35.

⁵⁴ Қоидаҳои таҷдидгардидаи ҳадди аққали муносибат бо маҳбусон, Қоидаи 56 (3) ва 57 (1).

Онҳо инчунин бояд арзёбӣ кунанд, ки ҳимояи занҳои маҳбус таъмин шудааст, оё дастгирӣ ва машварати занони маҳбусе, ки дар бораи муносибати бераҳмона тибқи Қоидаҳои Бангкок хабар медиҳанд, дар ҳоле ки тафтишоти мустақил идома дорад, амалӣ карда мешаванд⁵⁵. Чунин таҳлил бояд ҷаҳорҷӯбаи ҳуқуқии танзимкунандаи фаъолияти муассисаҳои пӯшида ва то ҳадди имкон таҳлили амалияҳоро фаро гирад.

е. Сиёсат ва амалияи гузаронидани кофтуков

Тафтишҳои шахсӣ барои ҳама маҳбусон, алахусус барои занон бо дар назар доштан аз таҷрибаи қаблии онҳо, ки метавонад истифодаи зӯровариҳои ҷинсӣ бар зидди онҳоро дар бар гирад, як масъалаи ҳассос мебошад. Дар ҳама ҷомаҳо, хусусан дар он ҷомаҳое, ки дар онҳо занон мавқеи тобеият ба мардонро дода шуда, далели гендерӣ манъ ё рад карда мешавад, кофтуковҳо метавонанд таҳқиқомез ва ҳатто зараровар бошанд, агар аз ҷониби ҷинси муқобил гузаронида шаванд.

Дар баъзе аз низомҳои маҳбусҳо, ки дар онҳо мардон барои назорати занон масъуланд ё дар он сиёсати кадрӣ бо дар назар доштани омилҳои гендерӣ амалӣ карда мешаванд, занони маҳбус метавонанд аз ҷониби кормандони мард тавтиш карда шаванд. Ба имҳо дохил мешаванд тафтишот бо тариқи «расидан ё қапидан», яъне вақте ки кормандон метавонанд аз имконияти ба таври номуносиб даст расондан ё ба бадани зан расидан суистифода карда, ба ин васила ўро аз рӯи хусусияти ҷинсӣ таҳқиқ кунанд. Ҳатто метавонад ба кофтукови шахсӣ тавассути ба пуррагӣ баровардани либосҳо ва интрузивӣ (бо ташхиси қисмҳои бадан) омада расад⁵⁶. Дар баъзе кишварҳо кофтукови занонро дар ҳузури кормандони мард мунтазам анҷом медиҳанд, ки ин боиси таҳқиқ дар ин ҷараён мегардад.

Ҳатто дар сурате, ки танҳо кормандони ҷинси зан дар ин раванд ширкат варзанд, тавтишот бо баровардани тамоми либосҳо ва тавтишоти интрузивӣ метавонанд боиси таҳқири шадид нисбати зане шаванд, ки мавриди тафтишот қарор мегирад, алахусус агар чунин амалҳо худсарона ва мунтазам сурат гирифта, шаъну шарафи инсон ва ҳуқуқи махфияти шахси тафтишотшавандаи занэҳтиром карда намешаванд.

Ташкилотҳои мониторингиро хеле муҳим

мебошад, ки оё муқаррароти Қоидаҳои Бангкок ва Қоидаҳои ҳадди ақали стандартии таҷдидгардида (Қоидаҳои 50-52) нисбати ин масъалаи ниҳоят ҳассос татбиқ карда шаванд, тафтиш намоянд.

Қоидаҳо кофтуковро тибқи қонунгузорӣ ва санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ, ки стандартҳо ва меъёрҳои байналмилалиро ба назар мегиранд, принципҳои зарурат ва таносубро эҳтиром мекунанд, талаб мекунанд. Кофтуковҳо ба тарзе сурат мегиранд, ки эҳтироми шарафи инсон ва махфияти шахси ҷустуҷӯшаванда таъмин карда шаванд (Қоидаҳои 50). Қоидаи 19 Қоидаҳои Бангкок ин принципҳоро инъикос менамояд, ки аз маъмурияти маҳбас андешидани чораҳои муассирро барои ҳимояи шарафи занони маҳбус ҳангоми ҷустуҷӯи онҳо, талаб мекунад. Дар қоидаи 51-и Қоидаҳои таҷдидгардидаи ҳадди аққали муносибат бо маҳбусон ба таври возеҳ таъкид шудааст, ки: «Тафтишҳо набояд бо мақсади тарсондан ё таҳдиди беасос ба ҳаёти шахсии маҳбусон истифода шаванд».

Гурӯҳҳои мониторингӣ бояд ба назар гиранд, ки кофтукови шахсии инвазивӣ (ба пуррагӣ баровардани либосҳо ва ташхиси қисмҳои бадан) набояд тамоман гузаронида шавад ё танҳо дар ҳолати фавқулодда тибқи қонун, пас аз ҳама воситаҳои тафтишот тамом карда шаванд⁵⁷. Қоидаи 20 Қоидаҳои Бангкок тавсия медиҳад, ки усулҳои алтернативии тафтишоти мазкур таҳия карда шаванд то ки осебҳои равонӣ ва имконпазири ҷисмонии тафтишотҳои инфиродӣ пешгирӣ карда шаванд – ин қоида бояд аз ҷонибигурӯҳҳои мониторингӣ ҳангоми муқаррар намудани далелҳо ва таҳияи тавсияҳо бояд ҳамчун роҳнамо истифода бурда шаванд⁵⁸. Дар ҷойҳое, ки кофтуковҳо истифода мешаванд, Қоидаи 19 Қоидаҳои Бангкок пешбинӣ мекунад, ки онҳо танҳо аз ҷониби кормандони ҷинси зане, ки бо усулҳои муносиби кофтуков ва мувофиқи тартиби муқарраршуда омӯзонида шудаанд, анҷом дода мешавад⁵⁹.

Аксар вақт, кормандони соҳаи тиб ба чунин кофтуковҳо ҷалб карда мешаванд. Одатан, кормандони тиббӣ набояд ба кофтукови маҳбусон ҷалб карда шаванд, зеро онҳо як қисми тартиботи бехатарии зиндонҳо мебошанд ва масъулияти духтурон оид ба ҳифз ва ташвиқи саломатии беморон дар робита

⁵⁵ Қоидаҳои Бангкок, Қоидаи 25 (1) и (2).

⁵⁶ Тафтишот бо баровардани пурраи либосҳо маънои баровардани либосҳои қисмҳои бадан дар алоҳидагӣ ва ё ба пурагӣ бо мақсади тафтиши махфии узвҳои бадан равона гардидааст.

⁵⁷ Қоидаҳои таҷдидгардидаи ҳадди аққали муносибат бо маҳбусон, Қоидаи 52 (1).

⁵⁸ Ibid.

⁵⁹ Ниг. Қоидаҳои таҷдидгардидаи ҳадди аққали муносибат бо маҳбусон, Қоидаи 52.

бо иштироки онҳо дар чунин фаъолиятҳо метавонад маҳдуд шавад⁶⁰. Аммо, дар ҳолатҳои истисноӣ ва хусусан вақте ки маҳбуси мувофиқ инро талаб мекунад, иштироки духтурон дар кофтукови шахсии инвазивӣ (ба пуррагӣ баровардани либосҳо ва ташхиси қисмҳои бадан) бо мақсади пешгирии осеби маҳбус ҳангоми ҷустуҷӯ метавонад асоснок карда шавад. Дар чунин ҳолатҳо, кофтуковро мутахассисони дигари тиббӣ низ ба ҷуз аз табибони маҳбас метавонанд амалӣ намоянд, ки барои ҷимояи занҳо аз ҳар гуна осеб заруранд ва ҳамзамон эътимод байни духтури маҳбас ва занони маҳбус вайрон карда намешавад ба шарте ки кофтуковҳо аслан ҷанбаҳои мурофиавии амният буда, даҳолати тиббӣ баҳисоб намеравад⁶¹. Духтуре, ки чунин ташхисро мегузаронад, бояд ба зани ҳабсшуда фаҳмонда диҳад, ки амалияи муқаррари махфияти тиббӣ дар чунин шароит татбиқ намешавад ва натиҷаҳои тафтиш бо ташхиси дахлдор ба маъмурияти маҳбас фиристода мешавад.

Ҳамчун алтернатива, тафтиши узвҳои махфии бадан аз ҷониби кормандони масъули омӯзонидашудаи зан, ки ба қисми тиббии маҳбас дохил нестанд ё кормандони маҳбасҳо, ки аз ҷониби мутахассисони соҳаи тиб вобаста ба стандартҳои гигиена, саломатӣ ва бехатарӣ ба таври дуруст омӯзонида шудаанд, анҷом дода метавонанд⁶². Ташкилотҳои мониторингӣ бояд итминони комил вобаста ба он, ки оё муоинаи гузаронидашуда дуруст сабт карда шудаанд, махсусан сабти пурраи тафтиши инвазивӣ ва тафтишоти шахсӣ, аз ҷумла сабабҳои тафтишот, ному насаби шахсони тафтишшаванда,

натиҷаҳои ин тафтишотҳо ва иҷозат барои гузаронидани тафтишот мутобиқи Қоидаҳои 52 Қоидаҳои таҷдидгардидаи ҳадди аққали муносибат бо маҳбусон дода шудааст, пайдо намоянд.

f. Ҳабси якнафара / изолятори интизоми

Далелҳои якҷанд маротиба ҳуҷҷатгузоришудаи он мавҷуд аст, ки ҳабси яккаса метавонад ба оқибатҳои назарраси манфии рӯҳӣ, баъзан ба оқибатҳои зарарноки ҷисмонӣ барои саломатӣ оварда расонад⁶³. Дар Эъломияи Истанбул тавсия дода мешавад, ки «татбиқи ҳабси яккаса дар маҳбасҳо бояд ба ҳадди ақал фароварда шавад»⁶⁴ ва бояд мутлақо нисбати маҳбусон, гирифтронии бемории рӯҳӣ манъ карда шавад⁶⁵.

Кумитаи зидди шиканча, Кумитаи аврупо оид ба пешгирии шиканча, ҷазо ва дигар муносибатҳои ғайриинсонӣ ва пастзанандаи шаъну шараф (КАЗШ) ва гузоришгари вежа оид ба шиканча ҳама оқибатҳои зараровари ҷисмонӣ ва рӯҳии ҳабси дарозмуҳлати яккасоро эътироф намуданд ва ташвиши худро оид ба татбиқи он изҳор намуданд.

Дар ҳошияи ташвиши афзоишёфта оид ба татбиқи ҳабси яккаса, дар Қоидаҳои стандарти ҳадди ақали таҷдидшуда бори аввал нишондодҳои мушаххас ва маҳдудиятҳо нисбати ин таҷриба пешниҳод шуданд. Ҷанбаҳои минбаъда бояд ҳама вақт бо қонунгузорӣ ва санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ ба танзим дароварда шаванд: «дилхоҳ чораҳои маҷбуран ҷудонамоя аз миқдори умумии маҳбусон» (...) аз он ҷумла дар амал татбиқ намудани принципҳо ва расмиёте, ки истифодабарӣ ва таҷдиди назар намудани

⁶⁰ Ниг. Принципҳои этикаи тиббӣ, ки ба нақши кормандони соҳаи тиб, хусусан духтурон, дар ҷимояи маҳбусон ё боздоштшудагон аз шиканча ва дигар намудҳои муносибат ва ҷазои бераҳмона, ғайриинсонӣ ё таҳқиқунандаи шаъну шараф, ки бо Қатномаи АГ СММ 37/194 аз 18 декабри соли 1982, қабул шудааст, принципи 3 Инчунин нигаред ба Қоидаи 46 (1), Қоидаҳои таҷдидгардидаи ҳадди аққали муносибат бо маҳбусон.

⁶¹ Қоидаҳои таҷдидгардидаи ҳадди аққали муносибат бо маҳбусон, Қоидаи 52 (2). Ниг. инчунин Ариза дар бораи тафтишоти маъбусон, (Statement on Body Searches of Prisoners), Иттиёди байналмилалӣ тиббӣ, op.cit.

⁶² Ниг. Ариза дар бораи тафтишоти маъбусон, Иттиёди байналмилалӣ тиббӣ, op.cit.

⁶³ Эъломияи Истанбул оид ба татбиқ ва оқибатҳои нигоҳдорӣ дар камераҳои яккаса, 9 декабри соли 2007 дар рафти Симпозиуми байналмилалӣ оид ба масъалаҳои ҷароҳати рӯҳӣ, Истанбул қабул карда шудааст. Дар замима ба гузориши фосилавии Гузоришгари вежа оид ба масъалаҳои шиканча ва дигар намудҳои ҷазо ва муносибати бераҳмона, ғайриинсонӣ ё пастзанандаи шаъну шараф A/63/175, 28 июли 2008, саҳ.23.

⁶⁴ Ibid., p24.

⁶⁵ Ibid., p25.

тартиби татбиқ ва бекорнамоии дилхоҳ чораҳои ҷудонамоии маҷбуриро (Қоидаи 37) ба танзим мебароранд. Дар Қоидаҳо ҳаби яккаса маъноӣ маҳдуднамоии озодии маҳбусон дар муҳлати 22 соат ё бештар аз онро дар як рӯз, бе тамосҳои пурмазмун бо одамон дорад ва истифодаи ҳаби яккаса ба муҳлати номуайян ё давомдор (зиёда аз 15 рӯз пайд дар ҳам) манъ аст. (Қоидаҳои 43 ва 44).

Ба ғайри аз ҷоринамоии манъи мутлақ, дар Қоидаҳо ба таври мушаххас тавзеҳ дода мешавад: «ҳаби яккасаро ҳамчун ҷораи ногузир танҳо дар ҳолатҳои истисноӣ дар муҳлати ба қадри имкони ками вақт, бо шартӣ амалинамоии назорати шахсӣ ва танҳо бо иҷозати мақоми салоҳиятдор, истифода бурдан мумкин аст» (Қоидаи 45(1)). Зиёда аз ин, Қоидаҳо талаб менамоянд, ки чораҳо оид ба паст намудани оқибатҳои манфии эҳтимолии ҳабс барои онҳо андешида шавад (Қоидаи 38(2)).

Кумитаи зидди шиканча, Кумитаи аврупо оид ба пешгирии шиканча, ҷазо ва дигар муносибатҳои ғайриинсонӣ ва пастзанандаи шаъну шараф (КАЗШ) ва гузоришгари вежа оид ба шиканча ҳама оқибатҳои зараровари ҷисмонӣ ва рӯҳӣ ҳаби дарозмуҳлати яккасаро эътироф намуданд ва ташвиши худро оид ба татбиқи он изҳор намуданд.

Дар ҳошияи ташвиши афзоишёфта оид ба татбиқи ҳаби яккаса, дар Қоидаҳои стандарти ҳадди ақали таҷдидшуда бори аввал нишондодҳои мушаххас ва маҳдудиятҳои нисбати ин таҷриба пешниҳод шуданд. Ҷанбаҳои минбаъда бояд ҳама вақт бо қонунгузорӣ ва санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ ба танзим дароварда шаванд: «дилхоҳ чораҳои маҷбуран ҷудонамоя аз миқдори умумии маҳбусон» (...) аз он ҷумла дар амал татбиқ намудани принципҳои расмие, ки истифодабарӣ ва таҷдиди назар намудани тартиби татбиқ ва бекорнамоии дилхоҳ чораҳои ҷудонамоии маҷбуриро (Қоидаи 37) ба танзим мебароранд. Дар Қоидаҳо ҳаби яккаса маъноӣ маҳдуднамоии озодии маҳбусон дар муҳлати 22 соат ё бештар аз онро дар як рӯз, бе тамосҳои пурмазмун бо одамон дорад ва истифодаи ҳаби яккаса ба муҳлати номуайян ё давомдор (зиёда аз 15 рӯз пайд дар ҳам) манъ аст. (Қоидаҳои 43 ва 44).

Ба ғайри аз ҷоринамоии манъи мутлақ, дар

Қоидаҳо ба таври мушаххас тавзеҳ дода мешавад: «ҳаби яккасаро ҳамчун ҷораи ногузир танҳо дар ҳолатҳои истисноӣ дар муҳлати ба қадри имкони ками вақт, бо шартӣ амалинамоии назорати шахсӣ ва танҳо бо иҷозати мақоми салоҳиятдор, истифода бурдан мумкин аст» (Қоидаи 45(1)). Зиёда аз ин, Қоидаҳо талаб менамоянд, ки чораҳо оид ба паст намудани оқибатҳои манфии эҳтимолии ҳабс барои онҳо андешида шавад (Қоидаи 38(2)).

Соли 2007 дар ш.Онтарио, Канада маҳбуси 19-сола, ки дорои бемории рӯҳӣ будааст, дар камера худкуширо анҷом додааст, дар ҳоле, ки нозирони маҳбас дар қафои дар истода, назорат мекарданд ва тамоми ҳодисаи ба вучуд омадаистодаро ба видео сабт менамуданд. Ба нозирон фармон дода шуда буд, ки муҳофизат накунад, зеро ин кӯшиши аввалини расонидани зарар ба узви бадан аз тарафи вай намебошад. Соли охири ҳаёти худро духтар дар камераи яккаса гузаронидааст ва 17 маротиба байни маҳбасҳо дар панҷ музофоти кишвар, бе гирифтани табobati дахлдори психитарӣ интиқол дода шудааст. Дар лаҳзаи навиштани мақола, экспертизаи судӣ ҳоло ҳулосаро пешниҳод накардааст⁶⁶.

Вобаста ба занони ҳомила, модарони ғизодиҳанда ва занони маҳбусе, ки қудратҳои онҳо ҳамоҳангӣ онҳо дар маҳбас зиндагонӣ мекунад, қайд кардан зарур аст, ки татбиқи ҳаби яккаса нисбати онҳо на танҳо ба саломатии рӯҳӣ ҳудуди занон, балки инчунин ба қудратҳои онҳо низ зарар мерасонад, ки он метавонад ба оқибатҳои дарозмуҳлати манфӣ барои саломатӣ оварда расонанд. Нигоҳдорӣ дар камераҳои яккаса метавонад ба саломатии занони ҳомила ва заноне, ки ба қарибӣ таваллуд намудаанд, оқибати марговар дорад. Бо дарназардошти омилҳои маҷбури хавф, ба таҳсилотиҳои мониторингунанда зарур аст баҳогузори намоянд, ки оё ҳаби яккаса ба сифати ҷораи ҷазои интизомӣ нисбати занони ҳомила, занони дорои қудратҳои ширмак ва занони ғизодиҳанда дар ҳабс татбиқ мегардад. Баъд тавсияҳои дахлдор оид ба манъи татбиқи ин таҷриба мутобиқи Қоидаи 22 Қоидаҳои Бангкок омода карда шавад, ки мутобиқи он дар татбиқи ҳаби яккаса ба сифати ҷораи ҷазо нисбат ба ин категорияи занон манъ гузошта

⁶⁶ Ниг., 'Our prison system was not designed for women', by Dawn Moore, Associate Professor in the Carleton University Department of Law. The Ottawa Citizen, 20 October 2012, available at: <https://manitmirror.wordpress.com/2012/10/20/ottawa-citizen-our-prison-system-was-not-designed-for-women/> <accessed 24 November 2015> and <http://www.cp24.com/news/key-recommendations-from-the-jury-at-the-ashley-smith-inquest-1.1600932> <accessed 24 November 2015>.

шудааст. Ба ташкилотҳои мониторингкунанда инчунин зарур аст, ки дар хотир доранд, ки чорае, ки татбиқи намудани он ба сифати ҷазо манъ шудааст ва истифодаи он ҳангоми содир нашудани вайроннамоии интизомӣ тамоман қобили қабул намебошад ва дар ин асос онҳо бояд тавсияҳои худро ташаққул диҳанд.

Минбаъд баррасӣ намуда, агар ба Эъломиаи Истанбул ва дигар таҷрибаҳои байналмилалӣ судӣ истинод оварем, ба ташкилоти мониторингкунанда зарур аст, ки муайян намоянд, ки оё ҳаби яккаси нисбат ба занони дорои эҳтиёҷ ба табobati саломатии рӯҳӣ татбиқи мегардад, аз он ҷумла таърихи содир шудани худкушӣ, кӯшиши расонидани зарар ба узви бадан омӯхта шавад ва ин таҷриба нисбати категорияи зикргардидаи занони маҳбус манъ карда шавад. (Ниг. инчунин Фасли 4 (с)).

г. Татбиқи номатлуб ва беасоси воситаҳои оромкунанда

Татбиқнамоии воситаҳои механикии оромнамоӣ нисбат ба маҳбусон-ин боз як масъалаи нозук ба ҳисоб меравад. Гирифтори оромкунӣ гардидан алақай барои ҳамаи маҳбусон таҳқир ба ҳисоб меравад ва дар ҳолати беасос татбиқнамоии он ва ба муҳлати номуайян, талабот оид ба муносибат намудан бо маҳбусон бо риояи шаъну шарафи онҳо вайрон карда мешавад⁶⁷. Қоидаҳои стандартӣ ҳадди ақали муносибат маҳдудиятҳои қатъиро барои истифодаи воситаҳои оромнамоӣ нисбат ба маҳбусон муқаррар менамоянд⁶⁸. Қоидаҳои истифодаи воситаҳои оромкуниро, ки аз рӯи табиати худ пастзанадаи шаъну шараф ё дардиҳанда мебошад, ба сифати чораҳои ҷазо барои вайроннамоии интизом манъ менамояд. Дигар воситаҳои оромкуниро истифода бурдан мумкин аст, агар онро қонун иҷозат диҳад ва танҳо дар ҳолатҳои мушаххас (масалан барои пешгирии намудани фирор, агар барои даҳолат кардан ба маҳбус барои расонидани

зарар ба худ ва дигар лозим бошад). Ба ғайр аз ин, воситаҳои оромкунанда бояд танҳо дар он ҳолатҳои истифода бурда шаванд, ки агар шаклҳои нисбатан мулоимтари назорат барои пешгирии хавфҳои бетаъсир гарданд ва онҳо бояд ҳар чи зудтар бекор карда шаванд. Бояд гузаштани омодагӣ оид ба истифодаи воситаҳои оромкунанда, аз он ҷумла усули назорат, ки эҳтиёҷот ё дараҷаи истифодаи безоркунандаи онро бартараф менамояд, таъмин карда шавад. Бояд омодагӣ оид ба истифодаи воситаҳои оромкунанда, аз он ҷумла вобаста ба масъалаи истифодаи қувва ва воситаҳои оромкунанда, таъмин карда шавад, ки он зарурати татбиқнамоии онро паст менамояд ва ба оромгардии вазъият оварда мерасонад⁶⁹.

Илова бар ин, Қоидаҳои Бангкок истифодаи воситаҳои оромкунандаро нисбат ба занони дорои дарди таваллуд, ҳангоми таваллуд ва фавран пас аз таваллуд, манъ менамоянд⁷⁰.

Вале, новобаста аз ин, дар баъзе аз давлатҳои ҳоло ҳам воситаҳои оромкунанда татбиқи карда мешаванд, масалан завлона ба дастони занони ҳомила ҳангоми интиқол ба беморхона, ҳангоми муоинаи генетикӣ ва таваллуд мезананд⁷¹, новобаста аз аризаи мутахассисони соҳати тиб бар зидди задани завлонаҳои ҳангоми дард ва таваллуд⁷². Кумита ба зидди шиканча қайд намуд: «...баъзе вақтҳо КЗМ бо чунин ҳолатҳои рӯ ба рӯ мешавад, ки занони ҳомиларо завлона мезананд ё бо ягон шакли дигар ба кат ё ашёҳои дигари мебел ҳангоми муоинаи генетикӣ ва ё таваллуд мебарданд. Чунин равиш тамоман қобили қабул нест ва метавонад ҳамчун муносибати ғайриинсонӣ ва пастзанандаи шаъну шараф тасниф карда шавад. Воситаҳои дигари қонеъгардонии эҳтиёҷот дар самти бехатарӣ метавонанд мавҷуд бошанд ва бояд пайдо карда шаванд»⁷³.

⁶⁷ Тибқи талаботи ПБҲГС, Моддаи 10.

⁶⁸ Қоидаҳои стандартӣ ҳадди ақали таҷдидшуда, Қоидаҳои 43 (2), 47-49 ва 76(с).

⁶⁹ Қоидаҳои стандартӣ ҳадди ақали таҷдидшуда, Қоидаҳои 43 (2), 47-4 ва 76 (с).

⁷⁰ Қоидаҳои Бангкок, Қоидаи 24; ниг. инчунин Қоидаҳои стандартӣ ҳадди ақали таҷдидшуда, Қоидаи 48 (2).

⁷¹ Масалан, дар ИМА соли 2000, дар он ҳоле, ки 14 иёлот задани завлонаҳоро ба занони маҳбус ҳангоми кор манъ карда буданд, маъмурияти маҳбаси дигар иёлотҳо бар зидди чунин таҷриба баромад намуданд. (ниг.: <http://www.thecrimereport.org/archive/2011-08-chained-and-pregnant> and <http://ipsnews.net/news.asp?idnews=106119>) <accessed 24 November 2015>; see also 'Va. House subcommittee rejects bill to restrict use of restraints on pregnant prison inmates', By Associated Press, Published: February 9, <http://apvonline.org/page/10/> <accessed 24 November 2015>.

⁷² Масалан, Коллеҷи амрикоии акушер-генетикологҳо ва Ассоциатсияи амрикоии тандурустии ҷамъиятӣ таҷрибаи задани завлонаҳоро маҳкум намуда, эътироф намуданд, ки он ба саломатии занон таҳдид менамояд ва дар два ҷароҳати бисёрро ба вуҷуд меорад. Марказ оид ба ҳимояи саломатии репродуктивӣ қайд менамояд, ки ҳаркати бастанашуда мафҳуми назаррасро ҳангоми дарди таваллуд, ҳангоми таваллуд ва баъд аз таваллуд доранд. (Ниг. Shackling of pregnant women and girls in correctional systems, NCCD Center for Girls and Young Women, (http://www.nccdglobal.org/sites/default/files/publication_pdf/shackling.pdf <accessed 24 November 2015>). «Amnesty International» дар бораи душвориҳои, ки аз тарафи кушар-гинеколог дар беморхонаи занонаи Доношгоҳи Шимоли Шарқӣ ба номи Прентис нақл кард (Northwestern University's Prentice Women's Hospital; in 'Not part of my sentence: Violations of the Human Rights of Women in Custody', AI Index: AMR 51/01/99, Amnesty International, March 1999.)

⁷³ Кумитаи аврупо оид ба пешгирии шиканча, ҷазо ва дигар муносибатҳои ғайриинсонӣ ва пастзанандаи шаъну шараф, CPT Standards, CPT/Inf/E (2002) 1–Rev. 2006, Аз Ҳисоботи 10-уми тартиби умумӣ гирифта шудааст, CPT/Inf (2000) 13, para. 27.

Ба гурӯҳҳои мониторингӣ таъмин намудан зарур аст, ки фаъолияти онҳо оид ба муқаррарномаҳои далелҳо, таҳлили истифодаи воситаҳои оромкунӣ нисбат ба занонро, махсусан ҳангоми дарди таваллуд, ҳангоми таваллуд ва фавран пас аз таваллудро мутобиқи Қоидаҳои Бангкок ва Қоидаҳои стандартӣ ҳадди ақал дар бар гирад, ки онҳо татбиқи воситаҳои оромкунандаро ба ин категорияи занон манъ менамоянд⁷⁴.

h. Нокифоя таъмин гардидани эҳтиёҷоти гендерӣ, гигиенӣ, ҷинсӣ ва репродуктивӣ дар ҳифзи саломатӣ

Шароит ва хизматрасониҳои номусоид, ки бо масъалаи аз ҳад зиёд будани аҳолии маҳбас вобаста буда, ба бисёре аз маҳбасҳо хос, таъсири назарраси манфиро ба саломатии рӯҳӣ ва ҷисмонии ҳамаи маҳбусон, аз он ҷумла занон мерасонад. Аз сабабе, ки дар ҳуҷҷати мазкур танҳо эҳтиёҷоти махсуси занон баррасӣ мегардад, ки барои онҳо умумӣ ба ҳисоб меравад ё он эҳтиёҷоте, ки занон онҳоро назар ба мардон зудтар ҳис менамоянд, дар ин ҷо диққатро ба ду омилҳои муҳим равона кардан лозим аст-ин эҳтиёҷоти гигиенӣ ва тиббӣ бо дарназардошти омилҳои гендерӣ мебошанд.

Ба занон зарур аст, ки мунтазам ба об дастрасӣ дошта бошанд, махсусан дар давраи ҳайз, сар задани менопауза, вақте ки ҳомиладор мешаванд ё бо кудакон нигоҳ дошта мешаванд. Ба занон инчунин зарур аст, ки дастрасии озодонаро ба сачоқҳои гигиенӣ/рӯймолчаҳо ба таври ройгон дошта бошанд ва аз хоҳиши пешниҳод намудани онҳо шарм надоред⁷⁵. КЗШ чунин мешуморад, ки таъмин карда натавоништан бо ашёҳои эҳтиёҷоти аввалин, ба монанди рӯймолчаҳои гигиенӣ, дар маҷмӯъ мтавонад ба бадшавии саломатӣ оварда расонад⁷⁶.

Махсусан дар давлатҳои дорои захираҳои маҳдуд, беш аз ҳама метавонанд вайронгардии эҳтиёҷоти гигиении занон ва дилхоҳ кудакони якҷоя бо онҳо дар ҳабс нигоҳдошташаванда вохӯранд. Онҳо инчунин метавонанд гирифтори табъиз гарданд, чӣ тавре ки дар намунамҳои Бенин, аз аз Гузориши Зеркумита оид ба пешгирии шиканча дар бораи боздид аз ин давлат гирифта шудааст, нишон дода шудааст:

«Ҳайат аз болои зане, ки бо кудакони ҳаштмоҳаи худ дар ҳабс нигоҳ дошта мешуд ва вай либос надошт, назорат намуд. Дар камера буи пешоб ва наҷосат мавҷуд буд. Зан фаҳмонид, ки дар камера сатили санитарӣ мавҷуд нест, зеро кормандони полис ваъда додаанд, ки барои истифодаи ҳоҷатхона уро аз камера озод мекунанд; вале шабона вай кушиши ҷеғ задани нозиронро намуд, аммо бенатиҷа ва кудак эҳтиёҷоти худро дар гӯшаи камера қонеъ гардонид. Зан имконияти тоза намудани камераро надошт. Дар камера пашшаҳо мавҷуд буданд, дар бадани кудак якҷанд ҷои газидани пашшаҳо мавҷуд буд. Пагоҳӣ нозирон омаданд ва уро ба ҳоҷатхона, ки дар наздикии камера мавҷуд буд сар доданд. Ҳайат инчунин камераи дуҷумро низ (5м x 4.4м, бо баландии 2.7м) аз назар гузарониданд, ки дар он панҷ нафар мард нигоҳ дошта мешуд. Дар он қубури об ва қитъаи алоҳида бо ҳоҷатхона ва душ мавҷуд буд⁷⁷.

«Дар маҳбас ... шахсони дар ҳабс нигоҳдошташаванда дар ҷор бино шабро мегузарониданд, вале тахминан 60 зан, аз он ҷумла тифлон, кудакони хурд ва тамоми духтарони маҳбус, берун аз сохторҳои худ хоб мекарданд, зеро ҷой намерасид... Шароити будубош таҳти осмони кушод бисёр вазнин ва ғайрисанитарӣ буд, махсусан ба занони дорои кудакони хурд ё барои занони ҳомила»⁷⁸.

Ба ташкилотҳои мониторингкунанда санҷидан зарур аст, ки оё эҳтиёҷоти ҳоси гигиении занон таъмин карда мешаванд, оё дар манзиле, ки занони ҳомила, модарони ғизодиҳанда ва занони дар сарпарастии худ кудакдошта қарор доранд, эҳтиёҷоти ҳоси гигиении занон ва кудакони онҳо ба назар гирифта мешаванд. Ташкилотҳои мониторингкунанда метавонанд боз пештар раванд ва дар асоси Қоидаҳои Бангкок ҳамчун самти фаъолияти худ, метавонанд алтернативаи чунин нигоҳдорӣ дар ҳабсро нисбати чунин категорияи занон ҳавасманд гардонанд, то ки онҳоро аз ҷойгирнамоӣ дар чунин шароитҳо (дар баъзе давлатҳо муносибати ғайриинсонӣ ва пастзанандаи шаъну шараф баробаркувва ба

⁷⁴ Қоидаҳои Бангкок, Қоидаи 24, Қоидаҳои стандартӣ ҳадди ақали таҷдидшуда, Қоидаи 48 (2).

⁷⁵ Қоидаҳои Бангкок, Қоидаи 5.

⁷⁶ Стандартҳои КЗШ, Нашриёти 2006с., Аз Ҳисоботи 10-уми тартиби умумӣ гирифта шудааст, CPT/Inf (2000) 13, б. 31.

⁷⁷ Гузориш оид ба боздиди КЗШ, ҷазо ва дигар мунсоибатҳои бераҳмона, ғайриинсонӣ ё пастзанандаи шаъну шараф ба Бенин, CAT/OP/BEN/1, 15 март 2011, б. 114.

⁷⁸ Ibid. n. 185.

ҳисоб мераванд) бо дарназардошти таъмини беҳтари манфиати кудакон мутобиқи талаботи Қоидаҳои Бангкок ва КҲК, ҳифз карда шаванд⁷⁹.

Бештар дар ҷойҳои маҳрумнамоӣ аз озодӣ, вайроннамоии ҳуқуқи занон ба ҳифзи саломатӣ, махсусан ҳуқуқи онҳо ба саломатии репродуктивӣ ва шавҳонӣ ба вучуд меояд. Ба шумори онҳо мавҷуд набудани дастрасии занон ба хизматрасонии профилактикии тиббӣ, ки эҳтиёҷоти гендериро ба назар мегирад (масалан скрининги саратони гарданаки бачадон ва ғадудҳои шир), ба хизматрасонӣ оид ба табобати сироят, ки бо роҳи алоқаи ҷинсӣ мегузарад (СБРАЧ), аз он ҷумла санҷиши ихтиёрӣ, табобат ва нигоҳубин бо сабаби ВНМО/БПНМ, ки дар назди он занон махсусан осебпазиранд⁸⁰. Занон дар маҳбас гурӯҳи дорои хавфи калони сироятшавӣ бо СБРАЧ, ба ҳисоб мераванд, махсусан бо дарназардошти таҷрибаи махсуси гузаштаи онҳо, ки ба зӯровариҳои шавҳонӣ, қор дар саноати шаҳвонӣ ва истифодаи нашъаи вобастагӣ доранд. Нигоҳубини Постнаталӣ ва пренаталӣ ва хизматрасонии тиббӣ ҳангоми таваллуд, чун қоида дар сатҳи ба таври кофӣ паст қарор дорад.

Инчунин қайд кардан зарур аст, ки муоинаи тиббӣ худ ба худ метавонад ҳамчун ғайриинсонӣ ва пастзанандаи шаъну шараф дар ҳолатҳои муайян ҳисобида шаванд, масалан вақте ки зан хоҳиш менамояд, ки муоина ва табобати вай аз тарафи духтур-занон гузаронида шавад, хоҳиши он бештар бо сабабҳои номаълум аз эътибор соқит карда мешаванд. Дар ҳуқуқи занони маҳбус оид ба танҳо ва бошарафона гузаронидани муоина метавонад рад карда шавад, ҳатто агар кормандони муҳофиз (баъзан мардҳо) ҳузур дошта бошанд ҳам, аз он ҷумла дар вақти муоинаи генетикологӣ. Барои заноне, ки қурбони зӯроварӣ гардидаанд, чунин вазъият метавонад ба азоби ҷиддӣ оварда расонад ва ҳисси таҳқиромезро ба вучуд орад.

Ба ташкилотҳои мониторингкунанда зарур аст, баҳогузори намоянд, ки оё ба занони маҳбус хизматрасонии тиббӣ бо дарназардошти омилҳои гендерӣ пешниҳод карда мешаванд, ки онҳо ҳадди ақал бояд баробар ба он хизмате

бошад, ки он дар маҳали истиқомат мутобиқи Қоидаҳои Бангкок пешниҳод карда мешавад⁸¹. Инчунин ба онҳо зарур аст санҷанд, ки оё ба занони маҳбус, ҳангоми мавҷуд будани дархости дахлдор ва то қадри имкон духтурзан ё ҳамшираи шафқат барои гузаронидани тафтиш ё табобат пешниҳод карда мешавад, ба истиснои ҳолатҳое, ки даҳолати ғаврии тиббиро талаб менамояд. Ҳатто агар, бар муҳолифи хоҳиши зани маҳбус муоинаи тиббиро духтури мард гузаронад, оё дар вақти тафтиши корманд-зан иштирок менамояд⁸². Ба ташкилотҳои мониторингкунанда инчунин санҷидан зарур аст, ки оё қоидаи 11 Бангкок татбиқ карда мешавад. Ин қоида иштироки дилхоҳ кормандро, ба ғайр аз корманди тиб, ҳангоми муоинаи манъ менамояд, ба истиснои ҳолатҳое, ки духтур чунин мешуморад, ки ҳолатҳои истисноӣ мавҷуд аст ё вақте духтур аз корманди маҳбас хоҳиш менамояд, ки аз нӯҷтаи назари беҳатарӣ иштирок намояд ё вақте ки зани маҳбус хоҳиш менамояд, ки корманд-зан иштирок намояд: «...ба сифати чунин кормандон бояд занон баромад намоянд ва чунин муоина бояд бо он тарзе гузаронида шавад, ки танҳо, эҳтироми шаъну шараф ва махфият кафолат дода шавад»⁸³.

і. Додани имконияти ғайриоқилона барои тамос бо оила

Основной вызов, с которым сталкиваются Падидаи асосие, ки бо он бешатри занони маҳбус рӯ ба рӯ мешаванд, дар он аст, ки маҳалли нигоҳдории онҳо бештар аз хонаи онҳо дур мебошад, бо дарназардошти миқдори ками занони маҳбус ва мутобиқан шумораи на он қадар калони колонияҳои занона. Ин маънои онро дорад, ки оилаҳои онҳо дар нигоҳ доштани тамос бо онҳо ба мушкилиҳои зиёд рӯ ба рӯ мешаванд. Вайроннамоии алоқа бо обшинаҳо, оилаҳо ва махсусан бо кудакон метавонанд ташвиши калон ва азобро ба занон ба вучуд орад, ки бештари аз онҳо парасторони асоси кудакони худ мебошанд. Дар баъзе аз давлатҳо, ки дастрасии маҳбусон ба озуқа дар сатҳи ғайриоқилона боқӣ мондааст ва маҳбусон дар қисмати ғизо ба оилаҳои худ така менамоянд, занони маҳбус метавонанд дар шароити беҳад номусоид қарор гиранд. Ба ғайр аз ин, вақте ки вохӯрии ҳамсарон иҷозат

⁷⁹ Қоидаҳои Бангкок, қоидаи 64.

⁸⁰ Занон осебпазирии махсуси физиологиро нисбат ба ВНМО доранд. Таҳқиқотҳо нишон доданд, ки занон ду маротиба бештар назар ба мардон метавонанд тавассути алоқаи ҷинсӣ (СБРАЧ) ба ВНМО сироят шаванд. Мавҷудияти бемории сироятӣ, ки тавассути алоқаи ҷинсӣ (СБРАЧ) мегузарад, метавонад хавфи сироятёбии ВНМО-ро ба маротиба зиёд гардонад (Women and HIV in Prison Settings, HIV/AIDS Unit, саҳ.3.)

⁸¹ Қоидаҳои Бангкок, қоидаи 10 (1).

⁸² Қоидаҳои Бангкок, қоидаи 10 (2).

⁸³ Қоидаҳои Бангкок, қоидаи 11.

дода мешавад, занони маҳбус одатан дорои ҳамон ҳуқуқҳое, ки ба мардони маҳбус дода мешаванд, намебошанд. Ин яке аз соҳаҳое мебошад, ки дар он занони маҳбус дар бештари низоми пенитенсиарӣ ба таъйиз гирифтормешаванд, ки он ба саломатии рӯҳии занон таъсири назаррасро мегузоранд. Ин камбудӣ метавонад дар низомҳое, ки ҷазои интизомӣ кам кардани миқдори вохӯрӣ ва ё манъи пурраи тамос бо оилаҳоро пешбинӣ менамояд, душвортар гардад.

Қоидаҳои Бангкок ба ҳукуматҳо масъулиятро оид ба қабули кушишҳои махсус оид ба ҷойгирнамоии занон, ба қадри имкон, дар маҳбасҳое, ки аз хонаҳои онҳо ва ҷойҳои тавонбахшии иҷтимоӣ дур нестанд, вогузор менамояд⁸⁴. Қоидаҳои Бангкок тамоси занони маҳбус бо оилаҳои онҳо бояд бо усулҳои оқилона ҳавасманд гардониди шаванд, дар он ҳолатҳое, ки вохӯрии ҳамсарон иҷозат дода мешаванд, занони маҳбус имконияти амалӣ намудани ин ҳуқуқро дар баробари мардон доранд⁸⁵.

Ба ташкилотҳои мониторингкунанда зарур аст, ки дар давлатҳои худ баҳогузори намоянд, ки оё чораҳо ва кушишҳои дахлдор аз тарафи маъмурияти маҳбас андешида мешаванд ва аз натиҷаи он тавсияҳои заруриро оид ба таъмини ҷойгирнамоии занон бар маҳбасҳои на дуртар аз хонаҳои онҳо, мутобиқи Қоидаҳои Бангкок, бароранд. Дар он ҳолатҳое, ки ин ғайриимкон мебошад, ба ташкилотҳои мониторингкунанда зарур аст, ки санҷанд, ки оё аз тарафи маъмурияти маҳбас чораҳо оид ба «чуброн»-и чунин номусоидиҳо, ки дар он занон қарор доранд, гирифта шудаанд ва тавсияҳои дахлдор дар ҳолати мавҷуд набудани чунин чораҳо ва кӯшишҳо бароварда шаванд. Масалан, ҳукуматҳо метавонанд барои интиқол кумак расонанд, ҳангоми мавҷуд будани дастрасӣ ба воситаҳои алоқаи телефонӣ ва ҳуқуқ ба дастрасӣ ба онҳо, иловатан зиёд намудани миқдори иҷозат ба занҳои телефонӣ, то ки занони маҳбус тавонанд бо оилаҳои худ дар тамос шаванд ва давомияти вохӯриро, дар баробари дигар чораҳои зиёд намоянд⁸⁶.

Ба гурӯҳҳои мониторингкунанда инчунин маълум намудан зарур аст, ки оё татбиқнамоии муҷозоти интизомӣ барои маҳдуднамоии тамос бо оилаҳо пешбинӣ карда мешаванд ва дар ин ҳолат зарур аст, ки дар асоси Қоидаҳои

Бангкок⁸⁷ тавсияҳо оид ба тағйир додани қонунгузорӣ ва таҷриба оид ба манъи чунин чораҳо таҳия карда шаванд.

Ҷ. Қарорҳои беасос оид ба ҷудо намудани кудакони дар таъминот қарордошта аз модарони онҳо дар ҳабс

Ба кудакон бо модарони худ то расидан ба сини соли муайян тибқи тартиби муқаррарнамудаи қонунгузории бештари давлатҳо дар таъминот мондан иҷозат дода мешавад, ҳарчанд, ки сини соли иҷозатдодашуда, ки аз рӯи он кудакон гирифта мешаванд, вобаста аз давлат тағйир меёбад. Ба таъминот гирифтани кудакон аз маҳбас бе гузаронидани баҳогузори дахлдор оид ба таъмини манфиати кудакони онҳо ва чораҳои алтернативии нигоҳубини онҳо берун аз ҳудуди маҳбас метавонад ҳам барои модар ва ҳам барои кудак оқибатҳои ҷиддиро ба вуҷуд орад, ки он метавонад ба модар азоб ва ташвиши калон ва барои кудак бошад зарари ҳиссӣ-рӯҳии дарозмуҳлат ва афзоянда ва ҳатто эҳтиمولан зарари ҷисмонӣ расонад. Ба Қоидаҳои Бангкок бори аввал стандартҳои байналмилалӣ вобаста ба ҷараёни қабули қарор оид ба гирифтани кудакон аз маҳбасҳо илова ба қоидаҳо вобаста ба муносибат бо чунин кудакҳо дар маҳбас, ворид карда шуданд. Онҳо талаб менамоянд, ки қарор дар бораи гирифтани кудакон аз маҳбасҳо бо тартиби инфиродӣ ва дар асоси баҳогузори инфиродӣ ва ҳама вақт бо дарназардошти таъмини беҳтарини манфиатҳои кудакони онҳо ва танҳо пас аз муайян намудани шакли нигоҳубини алтернативии кудак берун аз ҳудуди муассисаи шакли пӯшида, қабул карда шаванд⁸⁸. Зеркумита оид ба пешгирии шиканҷа, масалан ташвиши худро оид ба риоя нагардидани ин қоидаҳо дар гузориши давлатии худ дар Бразилия изҳор намуд:

«Зеркумита оид ба пешгирии шиканҷа аз маълумот дар бораи он ки, занони маҳбус бо кудакон ҳуқуқи худро оид ба таъминоти кудакони худ пас аз расидани кудакон ба сини дусолағӣ аз даст додаанд ва баъзе аз кудакон ба писархонӣ дода шудаанд, дар ташвиш афтодааст».

«Зеркумита оид ба пешгирии шиканҷа тавсия медиҳад, ки қарор дар бораи он ки ба кудакон барои истодан бо модарони

⁸⁴ Қоидаҳои Бангкок, Қоидаи 4.

⁸⁵ Қоидаҳои Бангкок, Қоидаи 6–28, Қоидаҳои сатндарти ҳадди ақли таҷдидшуда, қоидаи 58 (2).

⁸⁶ Ниг. МТР (PRI), Ҳуҷҷати роҳбарикунанд оид ба қоидаҳои СММ вобаста ба муносибат бо занони маҳбус ва чораҳои ҷазо барои занони ҳуқуқвайронкунанда, ки ба маҳрумнамоӣ аз озодӣ вобаста нестанд (қоидаҳои Бангкок), 2013с., саҳ.71.

⁸⁷ Қоидаҳои Бангкок, қоидаи 23, ҚСҲА таҷдидшуда, Қоидаи 43 (3).

⁸⁸ Қоидаҳои Бангкок, қоидаи 52, ҚСҲА таҷдидшуда, Қоидаи 29.

худ дар муассисаҳои ислоҳӣ иҷозат дода шаванд, бояд бо дарназардошти таъмини беҳтари манфиатҳои кудакон ва дар асоси баҳогузориҳои инфиродии эҳтиёҷоти кудакон қабул карда шавад*. Зеркумита оид ба пешгирии шиканча инчунин аз давлатҳои талаб менамояд, ки таҷриби додани кудакон ба писархонӣ ва татбиқи қонунгузориҳои танзимкунандаи писархонӣ дар чунин ҳолатҳо шарҳ дода шавад»⁸⁹.

* Қоидаҳои Бангкок, Қоидаҳои 49 ва 52

Ба гурӯҳҳои мониторингӣ зарур аст, ки ба фаъолияти худ шарҳи қонунгузорӣ ва таҷрибаҳо оид ба пешниҳоди иҷозат ба кудакон барои истодан бо модарони худ дар маҳбас ва тартиби гирифтани чунин кудакон аз муассисаҳои ислоҳӣ дар давлатҳои худ мутобиқи муқаррароти Қоидҳои Бангкок, Қоидаҳои 49 ва 52 ворид намоянд. Аз рӯи натиҷа тавсияҳо оид ба шарҳи қонунгузорӣ ва тағйири таҷриба мутобиқи талаботи Қоидаҳои Бангкок, дар он ҷое, ки зарур аст, таҳия карда шавад.

к. Нигоҳдорӣ дар ҳабс барои муҳофизат

Дар баъе давлатҳо замон дар маҳбасҳо барои муҳофизат аз зӯроварии гендерӣ нигоҳ дошта мешаванд. Ин заноне мебошанд, ки гирифтори таҷовуз ба номус гаштаанд ва эҳтимол ба онҳо аз тарафи ҷинояткор ё хешовандони вай хатар таҳдид менамояд, ки охири метавонанд қурбониро маҷбур намоянд, ки аз додани шохидӣ даст кашад. Баъзан ин заноне мебошанд, ки асосҳои дар ҷомеа ба вучудомадаро, ки риоя намудани онро урф, одат ё дин талаб менамоянд, вайрон намудаанд, ки ба онҳо таҳдиди кушта шудан бо асоси «Ҷимояи номус» таҳдид менамояд. Дар баъзе аз давлатҳо метавонанд маҳбасро барои ҷимояи қурбонӣ савдои одамон истифода намоянд.

Занон метавонанд дар муассисаҳои шакли пӯшида дар муҳлати дарози вақт барои таъмини ҷимояи онҳо нигоҳ дошта шаванд, ки ин дар навбати худ метавонад ҳамчун муносибати бераҳмона баррасӣ карда шавад. Намунаи он гузориши Гузоришгари вежаи СММ оид ба масъалаҳои шиканча бо ҳодиса дар Иордания ба ҳисоб меравад, ки дар он ҷо занонро 14 сол дар маҳбас

нигоҳ доштаанд, зеро онҳо таҳти таҳдиди қурбонии ҷиноят оид ба ҷимояи номус қарор доштанд⁹⁰. Нигоҳдорӣ дар ҳабс ҳамчун воситаи (эҳтимоли) «муҳофизат» шакли махсусан ҷиддии таъбиш ба ҳисоб меравад. Чунин усул қурбонӣ ё қурбонии эҳтимолиро ҷазо медиҳад, на ин ки ҷинояткорро, ки он ба боз ҳам бештар гуноҳкоргардии занон оварда мерасонад, барои пешниҳод намудани ариза оид ба таҷовуз ба номус ва дигар зӯровариҳои шахвонӣ монае мешавад.

Варианти беҳтарин барои таъмини ҷимояи чунин занон муваққатан ҷойгирнамоии онҳо дар паногоҳҳо (шелтерҳо) ё хонаҳои беҳатар, ки аз тарафи ташкилотҳои мустақил ё ҳадамотҳои иҷтимоӣ идора карда мешаванд, ба ҳисоб мераванд, вале танҳо дар он ҳолатҳое, ки ҳуди замон онро хоҳанд⁹¹. Мутаасифона чунин паногоҳҳо пешниҳодро афзоиш медиҳад ва ин метавонад маънои онро дошта бошад, ки замон маҷбуран ба манзилҳои алоҳидаи муассисаҳои шакли пушида бо мақсади таъмини ҷимояи онҳо муваққатан ҷойгир карда мешаванд⁹².

Зарурати ҳақиқии татбиқи чунин чораҳои муҳофизатро дар баъзе давлатҳо, аз он ҷумла эҳтимолияти бавучудоии хавфҳои иловагӣ нисбат ба чунин занонро эътироф намуда, дар Қоидаҳои Бангкок чунин қайд карда мешавад: «...чораҳои муваққатӣ вобаста ба нигоҳдорӣ дар ҳабс бо мақсади ҷимояи замон, танҳо дар ҳолатҳои зарурат ва аз рӯи талаботи ҳуди замон татбиқ карда мешаванд ва дар ҳама ҳолат таҳти назорати мақомоти судӣ ё дигар мақомоти салоҳиятдор амалӣ карда мешаванд». «Чунин чораҳои муҳофизатӣ бар зидди ихтиёри ҳуди зан амалӣ карда намешавад»⁹³. Дар дурнамои дарозмуҳлат, давлатҳо масъулиятро барои таҳияи чораҳои маҷмӯии ҳуқуқӣ, сиёсӣ ва маъмурий барои таъмини ҷимояи замон аз зӯроварӣ ва пешгирии гунаҳкоршавии дубораи онҳо ба зимма мегиранд, то ки зарурати татбиқнамоии чунин чораҳои ғайриоддии муҳофизат, ҳамчун нигоҳдорӣ дар ҳабс аз байн равад⁹⁴.

Дар давлатҳое, ки чунин таҷриба вучуд дорад, ташкилотҳои мониторингкунанда дар ошкорнамоии ин категорияҳои замон, махсусан онҳое, ки дар ҳасб дар муҳлати дарози вақт

⁸⁹ Гузориши Зеркумита оид ба пешгирии шиканча ва дигар ҷазо ва муносибатҳои бераҳмона, ғайриинсонӣ ё пастзанандаи шаъну шараф оид ба боздид аз Бразилия, CAT/OP/BRA/1, 5 июли 2012с., 66, 120, 121.

⁹⁰ A/HRC/7/3, б. 43, бо истинод ба гузориши Гузоришгари вежа оид ба Иордания дар моҳи июни соли 2006, A/HRC/4/33/Add.3, 66, 39 ва 72.

⁹¹ Қоидаҳои Бангкок, Қоидаи 59.

⁹² Масалан дар Афғонистон, дар Қонун оид ба иаҳбасҳо ва марказҳои нигоҳдорӣ дар ҳабс моддае мавҷуд аст, ки ба роҳбарони марказҳои нигоҳдорӣ дар ҳабс бо иҷозати вазорати адлия ва мувофиқи хатти шахсони алоҳида имконият медиҳад, ки ба онҳое, ки таҳдид карда шудаанд ва беҳатариҳои онҳо таҳти хавфи ҷиддӣ қарор дорад, паногоҳи муваққатиро дар марказҳои нигоҳдорӣ дар ҳабс пешниҳод намоянд (Моддаи 53).

⁹³ Қоидаҳои Бангкок, Қоидаи 59.

⁹⁴ Эълония оид ба решакан намудани зӯроварӣ нисбат ба замон, Моддаи 4 (f).

қарор доранд, дар баррасии вазъияти онҳо ва расонидани кумак дар таҳияи чораҳои дигар барои таъмини ҳимояи онҳо, метавонанд нақши калидиро бозанд. Ба ин барқарор намудани алоқа бо ТҶҲ ва гурӯҳҳои заноне, ки паногоҳҳои занонаро идора менамоянд, таҳияи тавсияҳо барои тағйир додани қонунҳои мушаххасе, ки ба гунаҳкорон дар содир намудани ҷиноят имконияти гурехтан аз масъулиятро медиҳанд, ки дар натиҷаи он қурбониён маҷбур мешаванд, ки ҳимояи ҷуянд.

4. Категорияи муайяни закон, ки гирифтори хавфи калон гардидаанд

а. Духтарон

Духтарон яке аз гурӯҳҳои осебпазиртарин аз рӯи натиҷаи сину сол, таалуқияти гендерӣ ва миқдори ками онҳо дар маҳбас ба ҳисоб мераванд. Таҳқиқот нишон дод, ки қисми асосии духтарон дар маҳбас гирифтори зӯроварӣ пеш аз рӯ ба рӯ шудан бо низоми адолати судии ҷиноятӣ, гардиданд⁹⁵.

Бо дарназардошти шумораи ками духтарон дар маҳбас: «дар бештари давлатҳо чораҳои махсус андешида намешаванд ва манзилҳои алоҳида барои онҳо дода намешаванд»⁹⁶. Бештар духтаронро дар наздики бачаҳо ва ё дар муассисаҳои дорои кормандони омехта нигоҳ медоранд, ки он ба хавфи татбиқи зӯроварӣ, аз он ҷумла зӯровариҳои шавҳонӣ оварда мерасонад⁹⁷. Чун қоида, чунин хавф махсусан дар шуъбаҳои полис баланд аст ва муқаррароти мавҷуда оид ба алоҳида нигоҳдорӣ танҳо ба маҳбасҳо паҳн мегардад ва ИВС-ро дар бар намегирад. Духтарон метавонанд аз тарафи қонунҳои маҳбуси калонсонлар ва кормандон-қонун таҳти зӯроварӣ қарор дода шаванд.

Ба сифати алтернатива, «кӯшиши алоҳида аз мардон ва бачаҳо нигоҳ доштани духтарон ба хавфи ҷудонамоии духтарон оварда мерасонад ё онҳо аз хонаҳои худ дур ҷой мегиранд»⁹⁸. Таъсире, ки ҳангоми ҷудонамоӣ аз оила ва ҷомеа мерасонад, метавонад зарари ҷиддӣ

ба саломатии рӯҳии духтарон, муваффақияти ҳиссӣ, худбаҳогузори, малакаҳои иҷтимоӣ ва ҳаёти ва дигар қобилиятҳо дар дараҷаҳои гуногун, дар ҳолати даҳолати кам ба ҳалли масъалаҳои саломатии рӯҳӣ, расонад.

Таҳқиқотҳои мавҷуда тасдиқ менамоянд, ки духтарон назар ба бачаҳо бисёртар ба вайроншавии рӯҳӣ (ба монанди рӯҳафтадагӣ) ва неврози ҳаяҷоновар гирифтормешаванд⁹⁹. Ҳамчун натиҷа духтарон ба хавфи калони расонидани зарар ба узви худ ва ё содирнамоии худкушӣ назар ба бачаҳо ва калонсолон гирифтормешаванд¹⁰⁰.

Бо дарназардошти он, ки низоми иҷроӣ ҷазо асосан барои мардон таъин шудааст, эҳтиёҷоти тиббии духтарон дар доираи қоидаҳо ва расмиёти маҳбасҳо бештар ба эътибор гирифта намешаванд. Ин метавонад дар мунтазам пешниҳод нагардидан ё мавҷуд набудани хизматарсонии тиббӣ, аз он ҷумла муоинаи генекологӣ ва нигоҳубини духтарони ҳомила, ки яке аз гурӯҳҳои осебпазиртаринро дар маҳбас бо дарназардошти сигматизатсияи иҷтимоӣ (ҳукм), ки метавонанд гирифтори он гарданд ё мавҷуд набудани таҷрибаи бурдани ҳомилагӣ, ташкил медиҳанд¹⁰¹.

Духтарон боз камтар «дар бораи ҳуқуқҳои худ хабар доранд ва боз миқдори ками духтарон дастрасиро ба механизми беҳатар ва самаранокӣ гирифтани машваратҳое, ки манфиати қудакон ва омилҳои гендериро ба назар мегиранд ва механизми пешниҳоди шикоят ва ариза барои баррасии ҳолатҳои зӯроварӣ мебошанд, доранд»¹⁰².

Қоидаҳои 36–39 Қоидаҳои Бангкок ба таври мушаххасан ба маҳбусони ноболиғи ҷинси зан тааллуқ дорад, ки дар онҳо зарурати таъмини ҳимояи махсуси духтарони маҳбус, уҳдадорӣ оид ба таъмини дастрасии баробар ба таълим ва омӯзиши касбӣ-техникӣ, зарурати дастрасӣ ба барномаҳо ва хизматарсонии бо дарназардошти сину соли онҳо, ҷинс ва таълим оид ба масъалаҳои ҳифзи саломатӣ, аз он ҷумла зарурати дастарии мунтазам ба

⁹⁵ PRI/IPJJ, Neglected Needs: Girls in the criminal justice system, с.10.

⁹⁶ Наомандаи махсуси Котиби генералии СММ оид ба масъалаҳои зӯроварӣ нисбат ба қудакон, Safeguarding the rights of girls in the criminal justice system, 2015, с.5.

⁹⁷ Ниг.мас.: 'Custody and Control, Conditions of Confinement in New York's Juvenile Prisons for Girls,' Human Rights Watch, American Civil Liberties Union, сентябри соли 2006.

⁹⁸ Наомандаи махсуси Котиби генералии СММ оид ба масъалаҳои зӯроварӣ нисбат ба қудакон, Safeguarding the rights of girls in the criminal justice system, 2015, с.6, quoting A/HRC/21/25, Гузориши муштаракӣ УВКПЧ, УНП ООН ва Наомандаи махсуси Котиби генералии СММ оид ба масъалаҳои зӯроварӣ нисбат ба қудакон ва пешгирии зӯроварӣ нисбат ба қудакон дар доираи низоми адолати судӣ нисбат ба ноболиғон ва эътино ба он 27 июни 2012с., б. 45.

⁹⁹ Teplin L A et al., 'Psychiatric Disorders in Youth in Juvenile Detention', Archives of General Psychiatry, Vol 59, No 12, Cited in F T Sherman, Making Detention Reform Work for Girls, A Guide to Juvenile Detention Reform, Juvenile Detention Alternatives Initiative Practice Guides 5, Annie E. Casey Foundation, 2013.

¹⁰⁰ Ниг.мас.: HM Chief Inspector of Prisons for England and Wales, Annual Report 2006-7.

¹⁰¹ PRI/ IPJJ, Neglected Needs: Girls in the criminal justice system, p13.

¹⁰² Наомандаи махсуси Котиби генералии СММ оид ба масъалаҳои зӯроварӣ нисбат ба қудакон, Safeguarding the rights of girls in the criminal justice system, 2015, с.4.

гинекологҳо ва эҳтиёҷоти махсуси занони маҳбуси ҳомиладори ноболиғ эътироф карда мешавад.

Ба гурӯҳҳои мониторингкунанда баҳогузорӣ намудан лозим аст, ки оё чораҳои махсус оид ба ҳимояи духтарон аз муносибати бераҳмона ва шиканча, ки ба он таъмини қатъии алоҳида нигоҳдории духтарон дар манзилҳое, ки аз манзили бачаҳо алоҳида аст, маҳбусони ноболиғи ҷинси мард ва зан; амалинамоии назорат аз тарафи корманд-занони дақиқ интихобшуда ва омодагии махсуси касбиро гузашта; таъмини назорати дахлдор бо мақсади пешгирии зӯроварӣ аз тарафи дигар маҳбусон ва суистифода аз тарафи кормандон; мавҷудияти дастрасӣ ба механизми маҳфӣ ва мустақили пешниҳоди шикоят дохил мешаванд, андешида мешаванд¹⁰³.

б. Қурбониёни савдои одамон ва кормандони саноати шаҳвонӣ

Дар бисёре аз давлатҳо қурбониёни савдои одамон бо гуноҳи машғул шудан ба фоҳишагарӣ, ғайриқонунӣ ворид шудан ба ҳудуди давлат ё кор новобаста аз Конвенсияҳои қабулшуда, ки онҳо аз давлатҳо талаб менамоянд, ки ҳимоя таъмин карда шавад, на ин ки тақроран гунаҳкорнамоии қурбониёни савдои одамон ба ҳабс меафтанд¹⁰⁴. Чунин занон бо дарназардошти таҷрибаи мафнии онҳо оид ба ҷалб ба саноати шаҳвонӣ ва муносибат нисбат ба онҳо бо сабаби бадахлоқӣ дар ҷойҳои маҳрумнамоӣ аз озодӣ махсусан осебпазир мебошанд. Ташвиши ҳамшабеҳ нисбати кормандони шаҳвонӣ бо ҳамон асосҳо татбиқпазир мебошанд. Осепазирӣ қурбониёни савдои одамон бо сабаби таалуқияти онҳо ба дигар давлат ва дар бисёр ҳолатҳои надониستاني забони давлате, ки дар он ба ҳабс гирифта шудааст, боз ҳам душвортар мегардад. Мавҷуд набудани шабакаҳои иҷтимоӣ ва мавҷуд набудани қобилияти тамос, онҳоро ба ҷудонамоии бештар оварда мерасонад, фаҳмиши қоидаҳои дохилии расмӣ ва ғайрирасмӣ дар ин муассисаи шакли пӯшида қабулшударо аз тарафи онҳо душвортар мегардонад, осепазирро ба маҷбурнамоӣ ва таҳқири онҳо, махсусан ба зӯроварии шаҳвонӣ, баланд мебардорад.

Принсипҳо ва муқаррароти роҳбарикунанда оид ба масъалаи ҳуқуқи инсон ва савдои одамон, Идораи комиссари олии СММ оид ба ҳуқуқи инсон тавсия медиҳанд, ки қурбониёни савдои одамон бо тартиби ҷиноятӣ мавриди таъқиб қарор дода нашаванд¹⁰⁵. Идораи комиссари олии СММ оид ба қорҳои гурезагон қайд менамояд, ки «пешгирии савдои одамон ё тақроран савдои одамон наметавонад асоси бегуфтугу барои боздошт намудан хизмат намояд ва бояд дар ҳар як ҳолати мушаххас сафед карда шавад ... лтернативаҳо ба боздоштнамоӣ ва нигоҳдорӣ дар ҳабс, аз он ҷумла пешниҳоди хонаҳои бехатар (паногоҳҳо) ва андешидани чораҳо барои қурбониён ё қурбониёни эҳтимолӣ, махсусан кудакон, метавонанд зарур бошанд»¹⁰⁶.

Дар ҳолате, ки агар қурбониёни савдои одамон ё кормандони тиҷорати шаҳвонӣ бо ягон асос боздошт шаванд, мақомоти давлатие, ки чунин боздоштро амалӣ намудаанд, уҳдадоранд, ки чораҳоро барои таъмини ҳимояи ин шахсон аз муносибати бераҳмона ва шиканча, зӯроварӣ аз рӯи аломати гендерӣ андешанд. Ба он боздоштшудагоне, ки забонро дар маҳали аз ҳама машҳури нигоҳдорӣ дар ҳабс намедонанд, бояд тарҷумон ҳангоми омадан таъмин карда шаванд. Маълумот дар бораи ҷои нигоҳдорӣ дар ҳабс, қоидаҳои будубош, дар бораи ҳуқуқ ва уҳдадорихоии онҳо бояд ба он забоне пешниҳод карда шавад, ки онҳо медонанд, аз он ҷумла дастрасӣ ба механизми мустақили пешниҳод ва баррасии шикоятҳо.

Ташкилоти мониторингкунанда метавонанд нақши калидиро дар ошкорнамоии чунин категорияи осепазирӣ занон бозад ва амалҳои заруриро барои таъмини бехатарии онҳо, бо пешниҳоди якҷояи тавсияҳо ба ҳукуматҳои худ оид ба тасдиқ намудани «Протокол оид ба пешгирии ва бартараф намудани савдои одамон, махсусан занон ва кудакон ва ҷазо барои онҳо, ки Конвенсияи СММ бар зидди ҷинояти муташаккили фаромиллиро пурра менамояд» ва дар таҷриба татбиқ намудани муқаррароти он мутобиқи талаботи Қоидаҳои Бангкок¹⁰⁷ анҷом диҳад.

¹⁰³ Ниг. МТР, Ҳуҷҷати роҳбарикунанд оид ба қоидаҳои СММ вобаста ба муносибат бо занони маҳбус ва чораҳои ҷазо барои занони ҳуқуқвайронкунанда, ки ба маҳрумнамоӣ аз озодӣ вобаста нестанд (Қоидаҳои Бангкок), 2013, саҳ.96.

¹⁰⁴ МУ СММ, Протоколи оид ба пешгирии ва бартараф намудани савдои одамон, махсусан занон ва кудакон ва ҷазо барои онҳо, ки Конвенсияи СММ бар зидди ҷинояти муташаккилонаи фаромиллиро пурра менамояд, 15 ноябри 2000с., дастрас аст: <http://www.unhcr.org/refworld/docid/4720706c0.html> <accessed 20 October 2012> Articles 6-8 and 9 (b).

¹⁰⁵ Комиссари олии СММ оид ба ҳуқуқи инсон, Принсипҳои тавсияшаванда ва принсипҳои роҳбарикунанда оид ба масъалаи ҳуқуқи инсон ва савдои одамон, E/2002/68/Add.1 (2002), Принсипи 7.

¹⁰⁶ «Дастурамали УВКБ ООН оид ба меъёрҳо ва стандартҳои татбиқшуда нисбат ба боздорӣ ва нигоҳдорӣ дар ҳабси гурезагон ва шахони паноҳҷуянда». Дастурамали 9.4, 2012с., саҳ.38. <http://www.unhcr.org/505b10ee9.html> <accessed 24 November 2015>.

¹⁰⁷ Қоидаҳои Бангкок, Қоидаи 66.

с. Занон бо эҳтиёҷот дар табобати саломатии рӯҳӣ

Занон ба муассисаи шакли пӯшида омада, назар ба мардон бештар аз бемориҳои рӯҳӣ, ки натиҷаҳои зӯровариҳои хонаводагӣ, ҷисмонӣ ва шавҳонӣ мебошанд, азоб мекашанд¹⁰⁸. Маҳрумнамоӣ аз озодӣ душвории нави саломатии рӯҳиро ба вуҷуд меорад ва эҳтиёҷоти гендерии занони маҳбӯсро душвор мегардонад, агар онҳо қонеъ карда нашаванд ва муносибати онҳо бо оилаҳояшон вайрон шаванд. Ба ғайр аз ин, нигоҳ доштани занони дорои бемориҳои рӯҳӣ дар колонияҳои дорои низоми махсусан саҳт мувофиқи мақсад нест, зеро эҳтиёҷоти махсус метавонанд ҳамчун хавфҳо баррасӣ карда шаванд ва ин метавонад зарари назаррасро ба муваффақиятҳои рӯҳии онҳо бо боз ҳам бадтар намудани ҳолати саломатии онҳо, расонад. Занони дорои бемории рӯҳӣ ба зӯроварӣ бисёр осебпазир мебошанд, зеро дорои асоси (сохтори) рӯҳиро оид ба ҳимоя намудан ё эҳтиёт намудани худ намебошанд, онҳо метавонанд баъд аз он, ки ҳудудҳои муайяни иҷозатдодашуда вайрон карда мешаванд, дарк намоянд ва шикоятҳои онҳоро ҳеҷ кас ҷиддӣ қабул намекунад ва ба он бовар намекунад. Занон дар муассисаҳои рӯҳӣ низ бо хавфҳои ҳамшабеҳ рӯ ба рӯ мешаванд.

Ба гурӯҳҳои миноторингкунанда зарур аст муқаррар намоянд, ки оё муқаррароти Қоидаҳои Бангкок нисбат ба занони маҳбӯс бо масъалаҳои саломатии рӯҳӣ риоя карда мешаванд ва хавфҳои, ки бо онҳо занон бо эҳтиёҷот дар табобати саломатии

рӯҳӣ ва ҳифзи беҳбудии рӯҳӣ рӯ ба рӯ мешаванд, таъмин карда шаванд. Ин чораҳо ба худ гузаронидани баҳогузориҳои дақиқи эҳтиёҷотҳоро дар табобати саломатии рӯҳӣ ҳангоми омадан¹⁰⁹ ва ташкили барномаҳои инфиродии табобати рӯҳии омилҳои гендериро баназаргиранда ва тавонбахшии онҳое, ки эҳтиёҷотро ба онҳо ҳис мекунанд, дар бар мегирад¹¹⁰. Занони маҳбӯси дорои саломатии рӯҳӣ бояд дар шароитҳои на он қадар саҳт нигоҳ дошта шаванд ва нисбати онҳо набояд ҳабси яккаса татбиқ карда шаванд¹¹¹. Ба ғайр аз дигар намуди маҳдудиятҳо дар қисми татбиқи ин таҷриба, дар Қоидаҳои стандартҳои ҳадди ақал қайд мегардад: «ҷазо дар шакли ҳабси яккаса бояд нисбати маҳбӯсони дорои бемории рӯҳӣ ва дорои камбудии ҷисмонӣ манъ карда шаванд, агар чораҳои қабулшуда ҳолати беморро бадтар намояд»¹¹².

Ҳангоми баровардани ҳукм бояд аз рӯи имконият намудҳои алтернативии ҷазо барои занон бо эҳтиёҷот дар табобати саломатии рӯҳӣ, бо иҷозат додани барои гузаштани табобат дар обшонаи худ таъин карда шаванд ва ба таъсири манфии нигоҳдорӣ дар ҳабс ба саломатии рӯҳӣ роҳ дода нашавад¹¹³.

д. Гурӯҳи дигари занони махсусан осебпазир

Боз як гурӯҳи занон, ки нисбат ба муносибати бераҳмона ва шиканча осебпазиранд, инҳо занони маъҷуб, занон-шаҳрвандони давлатҳои хориҷӣ, намояндагони аққалияти миллӣ ва наҷодӣ, халқҳои таҳҷой, занон-транссексуалҳо ва лесбиянкаҳо ба ҳисоб мераванд¹¹⁴.

¹⁰⁸ УНП ООН, Дастурамал барои маъмурияти муассисаҳои иҷроӣ ҷазо ва дигар шахсони мансабдор. Занон дар ҷойҳои маҳрумнамоӣ аз озодӣ, саҳ. 10.

¹⁰⁹ Қоидаҳои Бангкок, Қоидаи 6.

¹¹⁰ Қоидаҳои Бангкок, Қоидаи 12.

¹¹¹ Протоколи Истанбул, op. cit. саҳ. 4.

¹¹² Қоидаҳои стандартҳои ҳадди ақали таҷдидшуда, Қоидаи 45 (2); ниг. Боби 3 f.

¹¹³ Принципиҳои ҳимояи шахсон бо бемории рӯҳӣ ва беҳтарнамоии кумаки психиатрӣ, мушаххасан ба он ишора менамоянд, ки шахсони дорои бемории рӯҳӣ, ба қадри имкон, ҳуқуқ ба табобат ва нигоҳубин дар обшонае, ки дар он зиндагонӣ менамоянд, дошта бошанд. (Принципиҳои ҳимояи шахсон бо бемории рӯҳӣ ва беҳтарнамоии кумаки психиатрӣ, Принципи 7.1)

¹¹⁴ Барои дастури мушаххас оид ба муносибат бо ин гурӯҳи маҳбӯсон дар маҳбӯс ва боздоштнамоии алтернативӣ, ниг. Маълумотномаи УНП ООН оид ба муносибат бо маҳбӯсони дорои эҳтиёҷоти махсус ва Дастурамали УНП ООН барои маъмурияти муассисаҳои иҷроӣ ҷазо ва дигар шахсони мансабдор, Занон дар маҳбӯсҳо.

Барои ҳалли ин масъалаҳо ташкилотҳои мониторингкунанда бояд доро чӣ гуна тахассус бошанд?

Мавҷудияти дастаи хуб, бо экспертизаи зарурӣ ва таҷрибаи аъзоёни гурӯҳи мониторингкунанда муҳим ба ҳисоб меравад, то ки бо дарназардошти омилҳои гендерӣ, хавфҳои, ки бо онҳо занон рӯ ба рӯ мешаванд, самаранок ошкор карда шаванд ва таҳлили ҳаматарафаи қарорҳо гузаронида шавад/ амалҳои хабарнок, ки ба пастиномӣ ва бартарафнамӣ чунин хавфҳо рағона шудаанд, андешида шаванд.

Қоидаи якуми муҳим дар он аст, ки ҳаёти гурӯҳи мониторингкунанда бояд бо дарназардошти омилҳои гендерӣ ташаккул ёбад, яъне ба ҳаёт занон ворид карда шаванд. Ба ғайр аз ин, ба гурӯҳи мониторингкунанда бояд духтурзанон ва рағоншиносон ворид карда шаванд¹¹⁵. Инчунин ба гурӯҳ ҳадди ақал якчанд мутахассисоне, ки таҷрибаи кори ро бо одамони дорои бемории ҳаяҷоноварии баъдазҷаҳоратӣ ва дигар ҷароҳатҳо доранд, ки ба он занон пас аз зӯрварӣ гирифта шудаанд, махсусан зӯрварии шаҳвонӣ, ворид карда шавад. Мувофиқи мақсад мебуд, агар ҳамаи иштирокчиёни гурӯҳ омодагиро оид ба масъалаҳои зӯрварии шаҳвонӣ ва дигар масъалаҳои нозуки гендерӣ гузаранд. Онҳо бояд бо истифода аз забоне, ки омилҳои гендериро дар бар мегиранд, дуруст савол дода тавонанд.

Ҳамаи аъзоёни гурӯҳ бояд дар сатҳи кофӣ муқаррароти ҳуҷҷатҳои асосии байналмилалиро, ки ба ҳимояи занон аз зӯрварӣ ва таъйиз рағона шудаанд ва таъмини эҳтиёҷоти махсуси занон дар ҷойҳои маҳрумнамӣ аз озодӣ бо дарназардошти омилҳои гендерӣ, донанд.

Ба гурӯҳи мониторингкунанда инчунин ворид намудани занон-намоёндагони аққалияти миллӣ ва наҷодӣ, ҳалқияти таҳҷой ё шарҳвандони давлатҳои хориҷӣ, махсусан аз намоёндагоне, ки ба ҳиссаи онҳо қисми назарраси аҳолии маҳбас дар давлатҳои онҳо ташкил медиҳад, зарур аст. Ин гурӯҳи занон бо падидаҳои махсус ва омилҳои сершумори оесбпазирӣ рӯ ба рӯ мешаванд ва онҳо метавонанд намоёндагони гурӯҳҳои худ хубтар фаҳманд ва масъаларо самараноктар ҳал намоёнд. Инчунин тавсия дода мешавад, ки ба гурӯҳ ба қадри имкон як чанд нафар шахсони дорои дониш дар соҳаи психологияи қудак ворид карда шавад, то ки суҳбат бо духтарон бо дарназардошти манфиати қудак ва омилҳои гендерӣ гузаронида шавад, ҷавобу тавсияҳо бошанд дар сатҳи касбият ташаккул дода шаванд.

¹¹⁵ Қоидаҳои Бангкок, Қоидаи 25 (3).

Адабиёти тавсияшаванда:

Рӯйхат танҳо баъзе ҳуҷҷатҳои асосиеро дар бар мегирад, ки дар роҳнамои мазкур истинод оварда шудаан ва инҳо тамомнашавандаанд:

Ҳуҷҷати дастурӣ оид ба истифодабарии қоидаҳои СММ оид ба муомила бо занони маҳбус ва чораҳои ҷазо барои занони ҳуқуқвайронкунанда, ки ба маҳрумкунӣ аз озодӣ вобастагӣ надоранд (Қоидаҳои Бангкок), 2013 сол;

<http://www.penalreform.org/resource/bangkok-rules-guidance-document-index-implementation/>

Роҳнамо барои маъмурияти муассисаҳои иҷроӣ ҷазои ҷиноятӣ ва дигар шахсони мансабдор. Занҳо дар ҷойҳои дар ҳабс нигоҳдорӣ, Томрис Атабай, Нью-Йорк, Нашриёти дуюм, 2014 сол:

https://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/women_and_imprisonment_-_2nd_edition.pdf

Ҳисоботи Гузоришгари Вежа вобаста ба масъалаҳои шиканча ва дигар намудҳои муносибат ва ҷазои бераҳмона, ғайриинсонӣ ё таҳқирукунандаи шаъну шараф, Манфред Новак, 15 январӣ соли 2008, A/HRC/73;

Маркази байналмилалӣ омӯзиши маҳбасҳо, «Ислоҳоти маҳбасҳо ва масъалаҳои гендерӣ», Ҳуҷҷати таълимии манбаъӣ барои мониторинги ҷойҳои маҳрум сохтан аз озодӣ дар соҳаи гендерӣ ва беҳатарӣ, маълумоти таҷдидгардида дар бораи Қоидаҳои Бангкок, Megan Bastick and Kristin Valasek, Geneva: DCAF,

OSCE/ ODIHR, UN-INSTRAW, 2008, дар соли 2012 таҷдид гардида шудааст;

AdvocAid, Қоидаҳои СММ оид ба муносибат бо занҳои маҳбус, 2011 сол;

<http://www.advocaidsl.com/wp-content/uploads/2011/03/AdvocAid-Bangkok-Rules-training-booklet-Nov-11.pdf>

Ислоҳоти байналмилалӣ маҳбасҳо, ҳисоботи Гурӯҳи кории СММ вобаста ба масъалаҳои таъъин нисбат ба занон дар қонунгузорӣ ва дар таҷриба, январӣ соли 2012;

Women's Health in Prison: Action Guidance and Checklists to Review Current Policies and Practices, 2011, Brenda van den Bergh and Alex Gatherer, Бюрои минтақавии аврупоии ТБТ; Tomris Atabay and Fabienne Hariga, United Nations Office on Drugs and Crime;

Якчанд нашриётҳоро вобаста ба масъалаи мазкур метавон дар сомонаи интернетии зерин дарёфт намуд: <http://www.quno.org/areas-of-work/women-prison>

Мавод барои гузаронидани мониторинги ҷойҳои маҳрум сохтан аз озоди

Идоракунии омилҳои хатари пешгирикунӣ шиканча ва муносибати бераҳмона



Дар бораи ҳуҷҷат

Ҳуҷҷати мазкур як қисми воситаи Ислоҳоти байналмилалӣ маҳбасҳо (PRI) барои гузаронидани мониторинги ҷойҳои маҳрум сохтан аз озодӣ буда, ҳамчун маводи таҳлилӣ ва роҳнамоии амалӣ барои ташкилотҳои мониторингӣ, аз ҷумла барои Механизми миллии пешгирикунанда барои иҷрои самараноки ваколатҳои пешгирикунанда ҳангоми боздид аз идораҳои полис ва маҳбасҳо, истифода мешавад.

Воситаи мазкур барои кумак ба чунин мақомот, ки дар ҳалли мушкилоти марбут ба омилҳои системавии хавф, ки ба фароҳам овардани муҳите, ки дар он ҷо шиканча ё дигар намуди муносибати бераҳмона истифода мешавад, мусоидат мекунад. Воситаи зикргардида аз инҳо иборат аст:

Ҳуҷҷатҳои мавзӯӣ: дар онҳо таҳлили васеъи мавзӯҳо ҷамъ оварда шудаанд, ки барои тақмили муносибати маҷмӯӣ ба мониторинг, баррасии меъёрҳои ҳуқуқӣ ва амалияи тамоми системаи адолати судии ҷиноятӣ бо тамаркуз ба ҷанбаҳои мисли мушкилиҳои гендерӣ, тамоюли ҷинсӣ ё фарҳанги институтсионалӣ равона карда шудаанд.

Варақаҳои иттилоотӣ: дастури амалӣ дар бораи он, ки чихел ташкилотҳои мониторингӣ метавонанд ба мушкилиҳои системавӣ, аз ҷумла гузаронидани кофтукови шахсӣ ё шароити кори кормандони маҳбасҳо диққати махсус зоҳир намоянд, ки омилҳои хатари баланди истифодаи шиканча ё муносибати бераҳмонаро дар бар мегирад.

Ҳамаи сарчашмаҳо дар шакли мавод дар сомонаи интернетии www.penalreform.org ва www.apt.ch низ дастрас мебошанд. Мавҷудияти ҳуҷҷатҳоро бо забонҳои дигар дар сомонаи мазкур тафтиш кунед

Ислоҳоти байналмилалии маҳбасҳо (Penal Reform International)
60–62 Commercial Street
E1 6LT Лондон, Британияи Кабир

www.penalreform.org
@PenalReformInt

Иттиҳод оид ба пешгирии шиканҷа (Association for the Prevention of Torture)
PO Box 137
CH-1211 Женева 19 Швейтсария

www.apr.ch
@apt_geneva